

RECENZIE

VOJAK V POLI ALEBO OPÍSANIE ZÁŽITKOV JÁNA IGNATYHO, NATERAZ UČITEĽA A NOTÁRA FILIÁLNEJ EVANJELICKEJ CIRKVI A OBCI ROVNIANSKEJ, PREDTÝM DVDSAŤŠEŠŤ ROKOV UNTEROFICIERA V SLÁVNOM CISÁRSKO-KRÁLOVSKOM BARÓN KIENMAJERSKOM ÔSMOM HUSÁRSKOM REGIMENTE.

Napísal vlastnou rukou v Rovnom 28. júna 1828. Vydavateľstvo Matice slovenskej, Martin 2006. 168 s. Druhé, doplnené vydanie. Na vydanie pripravil PhDr. Michal Eliáš, CSc.

Slovenské archívy uchovávajú množstvo vzácnych materiálov, ktoré dodnes neboli publikované ani využité vo vedeckom výskume. Netýkajú sa len slovenských dejín, ale mnohé majú aj nadregionálny, európsky, v niektorých prípadoch aj svetový význam. Sú však písané po slovensky, a preto aj keď sú niekedy publikované, zahraniční bádatelia sa o nich nedozvedia alebo ich nemôžu použiť. Ale ani slovenskí historici tieto pramene nevyužívajú v plnej miere.

Je to aj prípad rukopisu Jána Ignatyho, ktorý už v druhom vydaní pripravil Michal Eliáš. Jeho prvé vydanie vyšlo pred tridsiatimi piatimi rokmi zásluhou toho istého vydavateľa. Nové vydanie je rozšírené o niektoré ďalšie časti rukopisu a predovšetkým o dobové ilustrácie.

Rukopis Jána Ignatyho sa v súčasnosti nachádza v Archíve literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice v Martine. Pôvodne bol v zbierkach Slovenského národného múzea v Martine, ale delimitáciou sa dostal do fondov uvedenej súčasnej inštitúcie.

Dielo vzniklo za zaujímavých okolností. Mladý Ján Ignaty, ktorý sa narodil v roku 1771 v Klenovci v rodine notára, absolvoval základnú školu v rodnom mestečku a Ožďanoch, gymnáziálne štúdium absolvoval v Kežmarku a chcel ho dokončiť na lýceu v Bratislave. Tu mal výborných učiteľov niektorých predmetov, ale aj profesora matematiky Samuela Szabela, ktorý namiesto učenia svojich žiakov im znepríjemňoval život tak, že Ján Ignaty rezignoval na ďalšie štúdium a ako dvadsaťdvaročný sa dal zverbovať k vojsku. Tak sa začala jeho kariéra profesionálneho vojaka, počas ktorej prešiel prakticky celú Európu a stal sa aktívnym účastníkom bojov, ktoré na začiatku 19. storočia menili Európu. Ján Ignaty prežil všetky vojenské trampoty, zajatie, vojenské presuny a bitky, zranenia, hlad. V roku 1818 ho prepustili z vojenského pomeru a vrátil sa do rodného mestečka. Namiesto pokojného užívania si vojenského dôchodku však nasledovala zložitá situácia a vzťahy s rodinou, ktorá nečakala, že by sa „stratený“ člen rodiny mohol vrátiť domov a ešte sa aj uchádzať o dedičstvo po otcovi. Napriek rodinným nezhodám si našiel prácu, založil si rodinu a konečne po dlhých rokoch sa rozhodol zapísať svoje zážitky a udalosti, ktorých bol očitým svedkom.

Michal Eliáš, starostlivý editor rukopisu, zaradil Ignatyho dielo do žánru cestopisnej literatúry. Bez toho, že by sme chceli znižovať tento žáner literatúry, treba však napísať, že Ignatyho dielo je oveľa viac. Jednak je to autobiografické dielo, akých máme z uvedeného obdobia v slovenskej literatúre pomerne málo, jednak je to dôležité autobiografické dielo, ktoré napísal vojak a opísal v ňom dôležité európske udalosti konca 18. a prvej štvrtiny 19. storočia.

Vo svetovej (predovšetkým francúzskej) literatúre existuje množstvo spomienok účastníkov francúzskej revolúcie a napoleonských vojen, takže z tohto pohľadu by sme mohli Ig-

natyho spomienky pokladať len za jedny z mnohých, ale v našich súvislostiach je to jedno zo vzácných spomienkových diel s pohľadom človeka, ktorý začínal svoju vojenskú kariéru v rakúskej armáde a po zajatí sa zúčastnil bojov na opačnej strane.

Už preto je spomienková práca slovenského rodáka dôležitá. Ale to nie je všetko. Ján Ignaty vo francúzskom zajatí a vo francúzskych službách sa tak nadchol (a nebol jediný) telesne malým, ale zasahovaním do dejín veľkým Napoleonom, že k svojim spomienkam pripojil životopis Napoleona Bonaparteho, hoci len na základe materiálov buď úradného charakteru (SPRÁVY) alebo na základe diel iných autorov. Vznikla tak pravdepodobne prvá životopisná „monografia“ o veľkom Francúzovi z pera slovenského autora.

A na záver hodnotenia širokého záberu Ignatyho diela treba uviesť, že v úvodných a záverečných častiach jeho spomienkového diela zachytil aj mnohé cenné údaje o živote na Slovensku (resp. v jeho mestečkách) koncom 18. a v prvej polovici 19. storočia. Takže recenzované dielo môžeme označiť nielen za cestopisné dielo, ale aj autobiografické dielo, dielo vojenského vyslúžilca a slovenského rodáka so zaujímavými myšlienkami.

Vráťme sa však k obsahu Ignatyho diela, aby sme zistili, čím vyniká aj medzi tými málo známymi prácami podobného charakteru v slovenskej literatúre.

Vojenská kariéra Jána Ignatyho začala podľa jeho slov 12. januára 1793, keď sa dal zverbovať do vojska v Bratislave. Po trojtýždňovom urýchlennom výcviku ho poslali s ďalšími vojakmi do Opavy, kde pokračoval jeho vojenský výcvik. Ignaty veľmi podrobne opísal cestu svojej družiny deň po dni, ale aj svoj výcvik v Opave, kde ho zaradili k jazdeckej jednotke. Naučil sa starať o seba i kone, aby ho už v máji poslali cez Čechy do Nemecka, odkiaľ mali pokračovať do vtedajšieho Nizozemska. Mladý vojak bol bystrým pozorovateľom, všimol si krajinu, ktorou prechádzali, zaujímavosti, ale aj každodenný život obyvateľov. Nevyhýba sa ani chúlостivým osobným zážitkom, keď napríklad v Prahe s kamarátom ukradli dve husi a takmer ich za to mohli zatknúť, či keď stratil koňa, čo mohlo mať preňho vážne následky.

Pri nemeckom Mohuči sa mladý vojak dostal prvýkrát do vážneho vojenského konfliktu, keď protifrancúzski spojenci mesto obliehali a Ignaty prvýkrát videl na vlastné oči strasti vojenského života. Odvtedy bol jeho život vyplnený neustálymi vojenskými akciami, útokmi a ústupmi, bránením jednotlivých miest alebo útočením proti nim, zabezpečovaním zásobovania a ubytovania vojakov. Len zriedkavo boli bojové dni nahradené dňami dovolenky alebo krátkeho odpočinku. Od obliehaného Mohuča a z Nemecka poslali 40 000 vojakov do severnej Itálie, aby sa zúčastnili na oslobodzovaní a následnej obrane Mantovy.

Niekoľkotýždňová cesta poskytla Ignatymu ďalšie príležitosti pre zaznamenanie zaujímavých geografických, historických či sociálnych udalostí, medzi nimi napr. aj to, že na hrade Kopstín (Kopfstein) bol väznený bratislavský typograf Landerer, ktorý vydal Martinovičove diela, aj so svojím učňom.

O charaktere Ignatyho diela najlepšie svedčí jeho opis obliehanej Mantovy, ktorá stála spojenecké vojsko nepredstaviteľné obete. Veď zo 40 000 vojakov, s ktorými Ignaty prišiel k Mantove po niekoľkomesačných vojenských operáciách, zostala napokon nažive sotva štvrtina mužov! Z regimentu, v ktorom slúžil Ignaty, a ktorý mal pri príchode do Mantovy asi 800 mužov, zostalo nažive sotva stopäťdesiat.

Našťastie vojenský život ukázal Ignatymu aj trošku jasnejšiu tvár. Po obliehaní Mantovy bolo dohodnuté prímerie, jeho jednotka sa vrátila späť do Uhorska a niekoľko mesiacov žili v pokoji a do určitej miery aj v blahobyte. „*Bolo veľa vína, mäsa, chleba a všetkého*“, píše autor. V roku 1798 sa dostal opäť do Itálie do Roviga, kde jeho jednotka strávila opäť takmer rok pokojného života, aby ich nahradil nepokojný a bojov plný rok 1799, zhodou okolností aj s novým obliehaním Mantovy. A Ignaty opäť zaznamenáva krutosť vojny, keď po bitke

pri Marengu konštatuje, že na oboch stranách bolo pochovaných 50 000 vojakov. Sám autor bol v bitke ranený, „na moju tvár frkali mozgy“ vojakov, ktorých zasiahli delové gule pred ním. K tomu asi niet čo dodať.

Ďalšie roky po Marengu autor opísal pomerne stručne, pretože rakúske vojsko sa stiahlo domov. Mierový stav trval až do roku 1809, keď sa opäť začalo hovoriť o vojne. Už v prvej bitke, ktorej sa Ignaty zúčastnil pri Rattisbone (Rottenburg), bola rakúska armáda porazená a musela ustupovať. Pri prechode rieky Enns pri Linci bol Ignaty opäť ranený a dostal sa do francúzskeho zajatia, ktoré trvalo až do roku 1814.

Padnutím do francúzskeho zajatia začala pre Ignatyho nová etapa života. Po vyličení musel ako zajatec pracovať, ale čoskoro sa upísal do francúzskeho vojska, kde ho zaradili k 19. jágorskému regimentu. Ako vzápätí uvádza, nebol jediným rakúskym vojakom, ktorý tak urobil. V Lyone sa zoznámil s celou armádou (40 000 vojakov) bývalých zajatcov, ktorí sa stali francúzskymi vojakmi. V novej uniforme sa dostal na staré bojiská v Itálii, kde poznal napríklad Neapol, Rím, cez Ženevu sa dostal späť do Francúzska a odtiaľ francúzske vojsko pochodovalo do Španielska. Ignaty si veľmi pozorne zaznamenal vzťah Španielov voči okupačnej armáde, keď nerešpektovali žiadne vojenské pravidlá a každý francúzsky vojak bol vo veľkom nebezpečenstve, že príde o život či už v boji, alebo ešte skôr zo zálohy. Krutosť však vládla na oboch stranách, pretože Francúzi sa kruto mstili za svojich umučeních vojakov.

Vojenský osud priviedol slovenského vojaka na skutočne exotické miesta. V Španielsku sa dostal do zajatia, odviekli ho na anglickú loď, a tá viacerých zajatých francúzskych vojakov prepravila na Sicíliu, odtiaľ na Maltu a napokon do Tunisu. Až tam sa rozhodlo o ich osude, keď ich vymenili za iných zajatcov, a tak sa Ignaty vrátil cez Livorno do Francúzska a znovu sa dostal ako vojak do Španielska. Tu utrpel ďalšie zranenie (ktoré mu zanechalo dlhotrvajúce stopy), vďaka ktorému sa dostal späť do Francúzska a Itálie. Počas pobytu v Španielsku podnikol Napoleon zničujúcu výpravu do Ruska, utrpel porážku pri Lipsku a napokon aj abdikoval. To bol rozhodujúci moment, keď sa Ignaty rozhodol vrátiť do vlasti.

V apríli 1814 sa ocitol v Paríži, kde sa stretol so svojimi bývalými druhmi v zbrani v rakúskej uniforme i s rakúskymi dôstojníkmi. Od kniežata Schwarzenberga získal generálny pardon, ktorý mu umožnil bezpečný návrat do vlasti a opätovné zaradenie do rakúskej armády.

Vo Viedni zažil zdesenie vyvolané Napoleonovým útekem z Elby a návratom do Francúzska, ale aj jeho poslednou porážku a vyhnanstvom na Ostrov sv. Heleny.

Vtedy utrpel Ján Ignaty aj posledné vojenské zranenie, vďaka ktorému sa pomerne pohodlne dostal do Pešti a Uhorska. Dôsledky vojny sa prejavili po celej krajine, stretával sa všade s hladom, vymretými dedinami. Hroznému hladomoru podľahlo v Sedmohradsku na prelome rokov 1816/1817 vyše 60 000 obyvateľov. V roku 1818 sa Ján Ignaty konečne dostal prepustenia z vojenskej služby a vrátil sa domov.

Návrat domov však nebol taký, ako očakával. Rodinného majetku sa zmocnili jeho najbližší príbuzní, otcov testament zničili, a tak sa nemal o čo oprieť pri svojich nárokoch. Príbuzní mu dokonca vyčítali, že sa poľakuje a nepracuje, nedovolili mu odtrhnúť ani jablko z otcovského stromu. Oporu však nenašiel ani u miestnych úradníkov a správcov, až evanjelický farár Holko mu dopomohol k miestu učiteľa najprv v Krokave a odtiaľ v Rovnom, kde konečne našiel pokoj a priestor pre ďalšiu existenciu. V roku 1820 sa dokonca oženil, narodil sa mu syn a na prehováranie známych sa dokonca rozhodol zapísať svoje životné osudy. Stalo sa tak v roku 1827, keď mal 56 rokov.

Osudy Jána Ignatyho zaberajú podstatnú časť recenzovanej publikácie. Autor a aj vydava-

teľ pripojili k spomienkovej časti ešte dve práce. Jednu predstavuje sedemstrofová *Pieseň invalidov* ako svedectvo ľudovej tvorivosti vojakov v ťažkých podmienkach.

Veľmi zaujímavou je aj ďalšia časť rukopisu i jeho vydanej podoby. Ján Ignaty už počas opisu svojich životných skúseností vyjadroval obdiv voči francúzskemu generálovi a cisárovi Napoleonovi Bonapartemu. Na záver svojho rukopisu zaradil životopis tejto francúzskej i svetovej osobnosti. Pri jeho písaní vychádzal zo zaujímavých dokumentov. Hneď v úvode cituje text samotného Napoleona o svojich počiatkoch i o svojej prvej manželke Jozefíne, o svojej výprave do Itálie a ďalších osudoch. Na ďalších miestach cituje napríklad francúzskeho dôstojníka Vageviera o výprave do Ruska, či doktora Ameara, Napoleonovho lekára z Ostrova sv. Heleny.

Ignaty ani v prípade Napoleonovej výpravy do Ruska nič neprikrášľuje, nič nezakrýva. Pomerne detailne a bez príkras opisuje Napoleonovu cestu do Moskvy, ale ešte detailnejšie tragický ústup, pri ktorom bola takmer zničená Napoleonova armáda. Otravné výjavy smrti jednotlivcov i celých jednotiek sú svedectvom nezmyselnosti vojny, nech boli ciele akékoľvek.

Podrobné údaje, opisy či záznamy o cestách a vojenských udalostiach môžu vyvolávať otázky, ako si po toľkých rokoch dokázal Ignaty spomenúť na to, o čom píše. Jedna poznámka v texte (s. 87) však svedčí o tom, že si pravdepodobne viedol akési denníky alebo záznamy o svojich zážitkoch, takže jeho svedectvo je o to cennejšie. Pre historikov je škoda, že sa nezachovali aj tieto denníky alebo poznámkové bloky. Ale aj bez nich je Ignatyho svedectvo veľmi dôležité.

Ako píše Michal Eliáš, až do roku 1972, keď vydal prvýkrát Ignatyho rukopis, bolo meno tohto autora úplne neznáme. V súčasnosti, keď sa pripomínajú dvesto rokov staré udalosti v rámci celej Európy, je sprístupnenie Ignatyho rukopisu určite významným edičným činom v slovenskej literatúre. Je len škoda, že sa obsah Ignatyho záznamov nedostane do širšieho povedomia, pretože podľa tradície „*Slavica non leguntur*“ iste žiadny francúzsky, nemecký či anglický historik im nebude venovať primeranú pozornosť. Mali by mu však venovať pozornosť aspoň slovenskí historici.

Na záver treba uviesť, že okrem kratšej životopisnej štúdie o Jánovi Ignatymu editor Michal Eliáš doplnil recenzované vydanie slovníkom, v ktorom sú vysvetlené aspoň najzákladnejšie, predovšetkým vojenské pojmy, ktoré Ignaty v texte používal. Podobne sú vysvetlené zemepisné názvy, pretože Ignaty ich väčšinou používal vo fonetickej vojenskej podobe a takisto je pripojený zoznam asi štyridsiatich osôb s najzákladnejšími životopisnými údajmi (dátum narodenia a smrti).

Okrem toho, ako sme už uviedli, nové vydanie doplnil vydavateľ o zaujímavé dobové vyobrazenia miest, osôb a vojenských jednotiek, ktoré Ignaty v texte spomína.

Pavol Valachovič

RAMONET, I.: FIDEL CASTRO. BIOGRAFÍA A DOS VOCES. Barcelona : RANDOM HOUSE MONTADORI. 2006, 646 s.

Ignacio Ramonet, dnes šéfredaktor *Le Monde Diplomatique*, profesor na Univerzite Denisa Diderota v Paríži, jeden z iniciátorov Svetového sociálneho fóra a bojovník proti neoliberalnej globalizácii, narodený v galícijskej Redondele, vyspovedal v zrejme najdlhšom interview novinárskej histórie druhého najznámejšieho Galícijsca po Francovi – Fidela Castra. A možno dnes už prvého, lebo ľudská pamäť je zradná.

Nebolo veľa rozsiahlych rozhovorov, ktoré Castro poskytol a potom vyšli aj knižne. Jedným zo šťastlivcov bol v 80. rokoch brazílsky kňaz Betto. V cirkevných kruhoch Latinskej Ameriky vtedy naplno rezonovali nekonformné snahy o katarziu cirkvi a zameranie sa na pozdvihnutie sociálnej úrovne veriacich aj cestou spolupráce s tamojšími ľavicovými hnutiami. To našlo svoj výraz v praxi teológie oslobodenia – frei Betto bol jej kňazom a Fidel Castro silným priaznivcom. Bettova kniha *Fidel a náboženstvo* sa vtedy takmer dostala do edičného plánu jedného z našich nakladateľstiev, avšak hoci teológia oslobodenia je jedným z mála pozitív, ktorých sme sa z lona rímskokatolíckej cirkvi v 20. storočí dočkali, predsa len to bola pre čitateľa v ére reálneho socializmu asi veľmi „špecifická“ téma, pretože kniha u nás neprešla štádiom pytačiek. Bolo to asi správne rozhodnutie, už len z ohľadom na situáciu kubánskych veriacich, hoci vtedy tento dôvod nebol relevantný.

Dve desaťročia potom sa prostredníctvom barcelonského Random House Montadori zrealizoval oveľa rozsiahlejší a komplexnejší *Životopis pre dva hlasy*. Pretože Castro „doteraz nenapísal a vzhľadom na ... už asi ani nenapíše vlastný životopis“, pokúsil sa Ignacio Ramonet o z viacerých aspektov šikovný projekt vytvorenia politickej biografie – autobiografie prostredníctvom interview. Akceptácia zo strany Castra bola dobre podopretá nielen politickým kalkulom, ale akiste aj Ramonetovou skvelou reputáciou. Okrem už spomínaných charakteristík ide aj o výborného znalca latinskoamerickej problematiky a pozornosť v Havane upútal aj svojou podobnou, rozsahovo skromnejšou knihou rozhovorov s vodcom indiánskeho protivládneho povstania v mexickom štáte Chiapas Marcosom. Zrejmy je tiež príbuzný náhľad oboch protagonistov na problematiku medziamerických vzťahov a súzvuk v otázkach antiglobalizmu.

Kniha vznikala v priebehu viac ako dvoch rokov ako výsledok množstva rozhovorov a spoločne strávených pracovných dní kubánskeho titulára. Ohlasy čitateľov na ňu v hispánskej zóne sú často až nekriticky pozitívne, je to dané ich vlastnou momentálnou skúsenosťou. A čo sa týka možných čitateľov z postkomunistických štátov s tradične pestovaným mantinelizmom zahraničnopolitických orientácií s ich propagandistickou poplatnosťou, ktorým sa v poslednom čase nijak zvlášť nevyhadzovalo na oči pokrivenie medzinárodného práva pri selektívnom zbavovaní sveta niektorých diktátorských režimov, Ramonet má pravdu – Castro má mať možnosť vysvetliť svoje postoje a motiváciu. Túto možnosť Fidel v knihe mnohokrát zneužíva na čiru propagandu, ale tam je výhoda Ramonetom zvoleného žánru – to, s čím nemožno súhlasiť, nehovorí novinár, ale svedčaný politik.

V bývalom Československu po zmene režimu, okrem zámerne veľmi úspornej Nálevkovej práce, vyšli vlastne len tri rozsiahlejšie preklady týkajúce sa najnovších kubánskych dejín. Dve biografie – od Quirka (1999) a Geyerovej (2001), a zrejme najobjektívnejšia v tejto zostave Gottova *Kuba. Moderné dejiny*, záberom, samozrejme, presahujúca tému Castra. Je dobrá táto postupnosť, totiž že Gott už vyšiel, a že, vzhľadom na povahu Quirkovej a Geyerovej práce, teraz je dosiahnuteľné aj samotné Castrovo vyjadrenie (v recenzovanej knihe).

Práca je v origináli napísaná takmer ako prepis rozhovoru, s danými verbálnymi charakteristikami, ktoré sú súčasťou živého Castrovoho prejavu, ale aj hocikoho iného, čo v písanej forme u nás zvykne iritovať jazykových redaktorov, povolaných predložiť čitateľovi učesaný umelý text. Castro používa pritom tri štýly rozprávania, odpovedí na otázky – osobné pri životopisných otázkach, politicky neutrálne a konečne politické prehlásenia v štýle propagandistických prejavov.

Kniha má dva úvody, skutočný Ramonetov a tematický od Castra, už vo forme rozhovoru. Ramonet hovorí o motiváciách a okolnostiach, ktoré viedli k vzniku knihy, je veľmi pozitívny, miestami na naše pomery až devótny v pasážach týkajúcich sa osobne Castra, inak

ide o apologický výklad kubánskej zahraničnej a sociálnej politiky. Po úvode autora nasleduje vstup do problematiky, stručné dejiny kubánskej národnooslobodzovacej revolúcie v 19. storočí vsadené do širšieho karibského a latinskoamerického kontextu. Výlučné miesto v tomto prehľade Castro venoval Martímu, ako svojmu hlavnému etickému inšpirátorovi. Castro vlastne naznačuje, že ním vedená revolta je naplnením Martího ideí, pokračovaním revolučného cyklu v spoločenskom aj zahraničnopolitickom zmysle, Fidel ako každý diktátor zdôrazňuje kontinuitu, jeho úvod by mohol byť považovaný za akýsi legitímny pokus, ak by ho za Batistu alebo dnes potreboval, nebyť pravdaže takmer polstoročia vlády bez slobodných volieb.

Potom sa už môže dostať k slovu chronológia – kapitoly týkajúce sa detstva, školských a univerzitných čias, útoku na kasárne Moncada, pobytu v Mexiku, stretnutiu s Che Guevarom, boju v Sierra Maestre, prvým krokom po víťazstve revolúcie, skúsenostiam s veľmocami, či už USA (Zátoka svíň) alebo ZSSR (raketová kríza) až po smrť Che Guevaru v Bolívii. Tam časový kľúč autorská dvojica vymieňa za tematický, stáva sa vhodnejším vzhladom na dlhodobý a súčasný priebeh viacerých tém.

Slúži ku cti Ramonetovi (vlastne to inak ani nemohlo byť), že v jeho otázkach nie je ironický a sarkastický osten, ktorým sa zbytočne vyznačujú príslušné pasáže v Quirkovi a Geyerovej najmä o prvých rokoch Castrovoho života a podmienkach, z akých vyšiel. Obom spomínaným životopisom škodí práve to, ako aj občas s dešpektom posudzované iné kultúrnosociálne zvyklosti, než aké reprezentuje bigMac, Cocacola a donášková služba na pizu. Castro v Ramonetovi hovorí o rodinných, majetkových pomeroch, vzťahoch k rodičom i v rámci komunity na hospodárskej usadlosti, kde vyrastal, zmieňuje sa o svojom vnímaní zahraničných i domácich politických udalostí v 30. rokoch. O rokoch strávených v Santiagu de Cuba, predovšetkým v dome učiteľky, ale aj v cirkevných kolégiách, sa vyjadruje podstatne kritickejšie, sám ich hodnotí ako prvé východisko pre neskoršie rebelantstvo.

Pomerne skoro, v období univerzitných štúdií sa, žiaľ, čitateľ potýka s javom, príznačným pre autobiografie politicky ešte činných osobností. Niektoré veci sa jednoducho nespomenú. Tu by bola možnosť, je tu predsa autor, ktorý môže položiť otázky, ale niektoré z nich (aspoň v knihe) nezaznejú.

Počas štúdia na univerzite sa Castro angažoval v školskej politike, avšak spolu s Ramonetom sa venujú viac začiatkom jeho politického vzdelávania a situácii v Ortodoxnej strane, než konkrétnosti konkurenčného boja nátlakových študentských skupín plného násillia, do ktorého sa Fidel zapojil. Castro samotný občas veľmi náznakovo vysvetľuje svoje motivácie a ponaučenia, sám sa označil za marxistu-leninovca už v období, keď sa Batista naposledy ujal moci, t. j. v roku 1952 – „*od toho momentu som mal celú koncepciu boja a základných revolučných ideí... vedel som už, že je potrebné prevziať moc revolučnou cestou*“. Castro tvrdošijne bráni svoj koncept útoku pred Ramonetovými pochybnosťami, avšak z rozprávania vyznieva jeho vtedajšia neskúsenosť, ktorá mala pre mnohých vtedy fatálne následky. Taká situácia sa zopakovala aj neskôr po vyľodení z Granmy. Castro je občas na seba kritický, hoci len v oblasti vojenskej taktiky, nie politiky alebo ideológie, aj to s mierou, inak by aspoň po rokoch nazval svoj postup pri útoku na kasárne pravým slovom.

Je možno na škodu, že v knihe sa venuje pozornosť skôr obdobiu pred procesom a nie roku a pol za mrežami. Zomknutie sa jadra preživších prvého rangu, ich režim a organizovanie samovýučby vo väzení na Isla de Pinos by nepochybne ukázali nesporne vysokú morálku revolucionárov a v pozitívnom svetle by vynikol aj Castro. V súvislosti s exilom v Mexiku zaujme opis výcviku pre neskorší partizánsky boj, ale je to aj čas príchodu Che Guevaru na scénu. Castro svojmu spolubojovníkovi venuje dostatočnú pozornosť a hoci v celkových

hodnoteniach nevybočuje zo schémy mŕtveho svätca, predsa viaceré detaily z prvej ruky od pobytu v Mexiku, Guevarove ekonomické predstavy, preferenciu Číňanov pred Rusmi, až po jeho ilegálne aktivity súvisiace s exportom revolúcie (ktorý, nevedno prečo Castro odmieta uznať) nám pomáhajú vytvoriť si plastickejší obraz o argentínskom lekárovi, než aký ponúka snímka Alberta Kordu zízajúca z tričiek tínedžerov, ktorí dnes sotva vedia o tom, kto to bol, nehovoriac o hodnotách, ktoré vyznával.

Z etapy gerilového boja v Sierre Maestre, ale aj v neskoršom období, kladie Castro veľmi výrazný akcent na etickú stránku boja, zaobchádzanie s nepriateľom a civilným obyvateľstvom. Naznačuje aj pomerne komplikované vzťahy s vedením Hnutia 26. júla počas svojej kampane v horách. Pre nášho čitateľa môžu byť prínosné aj zlomkové opisy posledných dní pred prevzatím moci počas rokovaní s armádou.

V statiach venovaných prvým porevolučným rokom sa Castro chtiac-nechtiac dostáva do defenzívy, keď musí pred Ramonetovými otázkami obhajovať svoj pohľad na revolučné súdny, objasňovať niektoré aspekty postavenia homosexuálov, veriach a predovšetkým černochoch bezprostredne aj neskôršie po svojom víťazstve. V tejto súvislosti zaujmú jeho sociologické postrehy o spätosti vzdelanostnej úrovne rodičov a kriminality detí, ako aj hodnotenia postavenia žien v tamojšej spoločnosti. To je ostatne jediná poloha, v akej sa v knihe so ženami stretne. Práve v súvislosti s Castrovim životom je to sklamaním, ale Ramonet dopredu upozornil, že vedome rešpektoval isté tematické limity a nebude klásť otázky dotýkajúce sa súkromia dospelého revolucionára.

Škoda, dalo sa to urobiť kultivovanou formou, lebo teraz, kto chce o tom niečo vedieť, je odkázaný na Geyerovú. Tá považovala za potrebné prežiť problém mačizmu a Fidelových vzťahov hneď v úvodných pasážach svojej knihy a formuláciami akoby sama medzi ne patrila, volá do zbrane celú légii využitých žien. Človek potom až ľutuje, že ruský prezident sa vyjadril len k prípadu Kacav a neglosoval aj tieto momenty. Tak či onak Ramonet sa tejto téme programovo vyhol.

V knihe nájdeme pomerne častú kritiku pomerov a politiky Sovietov – v súvislosti s agrárnou politikou, Stalinom, pochopiteľne, Gorbačovom, Jelcinom, využívaním prírodných zdrojov, všeobecnou akcieschopnosťou a veľmi príkru kritiku v súvislosti s veľmocenskou politikou. Neodpustil im veľmocenskú nadradenosť, či už v prípade rakiet, ale aj pri sťahovaní vojska a technických zariadení za Jelcina, či Putina. Málokedy je Castro taký otvorený, ako v týchto súvislostiach a Ramonet svojimi otázkami prikladá na oheň.

Počnúc inváziou na Playa Girón začína aj ostrá kritika politiky USA, od tej chvíle jedna z dominant knihy. Aj v tých pasážach pôsobia často s Ramonetom ako zohratý tím, keď občas Castro nedostáva protiotázky, ale skôr „*nadhody na volej*“. Je tam aj dosť miesta vysloviť sa proti kubánskeму exilu a jeho násilným metódam.

Veľmi korektne sa vyjadruje o Kennedym, hoci niektoré pramene aj z prostredia kubánskej tajnej služby (prezentované v zahraničných televíznych programoch, nie v tejto knihe) prinášajú dokonca v spätosti s Dallasom rôzne otázky. Sám Castro ako dobrý strelec, zvyknutý z gerily na optický zameriavač, neverí v pravdivosť správy Warrenovej komisie. Zaujímavé je inak porovnanie Kennedyho Spojenectva pre pokrok s jeho vlastnou iniciatívou (Marshallov plán pre Latinskú Ameriku), s ktorou prišiel v roku 1959 v Buenos Aires na schôdzke OAS.

Smrťou Che Guevaru, ako som už naznačil, končí priama chronológia práce. Je tam veľa idealizovania, žiadne kľúčové osobné, či politické rozpory, ale predsa Castro jasne hovorí o odlišnom hodnotení a prístupe k bolívijskej misii a mieste Guevaru v nej, venuje sa aj predošlému pôsobeniu Che v Kongu po odchode z verejného života a tajnému návratu

na Kubu cez Prahu. Spomína niekoľko zaujímavých detailov z nekoordinovania spolupráce misie s bolívijskými komunistami a čínsko-sovietske súperenie o vplyv nad latinskoamerickou lavicou. A Régisa Debrayho osobne poslal do Bolívie zabezpečiť mapy oblasti v príprave na misiu.

V pomyselnjej druhej časti knihy prichádzajú na rad rôzne tematické okruhy z oblasti medzinárodných vzťahov, kubánskej vnútornej politiky, alebo všeobecného Castrovho svetonázoru až po otázky nástupníctva.

V zahraničnej sfére značnú časť pozornosti venuje africkým vojenským intervenciám (v Alžírsku 1963 proti Maroku, v občianskej vojne v Kongu, Guinee Bissau, Mozambiku a najmä úspešnej misii v Angole). Z civilných destinácií venuje pozornosť (okrem Ruska) v mnohom dnes pomaly kľúčovým vzťahom so Španielskom a Latinskej Amerike. Kapitoly venované obom sú veľmi živé, prvá téma je podávaná v zásade cez hodnotenie vzťahov prostredníctvom troch Castrových partnerov – Franca, Felipeho Gonzáleza a Aznara. Prvého rešpektoval, druhý ho nakoniec svojou neskoršou proatlantickou politikou sklamal a tretím pre jeho politiku pohŕda. Veľmi pozitívne sa vyjadruje o Juanovi Carlosovi. Z latinskoamerických tém rozoberá otázky emancipácie indiánskeho obyvateľstva, problematiku Venezuely a Cháveza, hovorí o úlohe Kuby pri zmarení pokusu o jeho zvrhnutie, o politicko-hospodárskej integrácii v rámci ALBA a v tej súvislosti o sociálnych progresívnych opatreniach viacerých juhoamerických vlád a tu sa zdá, že posledný vývoj predčil aj jeho očakávania.

V oblasti domácej politiky korene emigračného úsilia nevidí v politike, ale v hospodárskych dôvodoch a dôvodí logicky, že rovnaká situácia je aj v ďalších, kapitalistických štátoch Latinskej Ameriky a že vláda USA svojimi voči Kube často účelovými opatreniami situáciu len zhoršuje (kapitoly *Únosy v apríli 3003*, *Migračné krízy s USA*), pravdou však je aj to, a to si Castro z prestížnych dôvodov nepripúšťa, že jeho režim aspoň u časti Kubáncov snahu o odchod umocňuje. Castro je navyše úplne nepresvedčivý, keď hodnotí nespokojnosť svojich občanov a činnosť domáceho disentu. Nepripúšťa akúkoľvek opodstatnenosť protestov proti porušovaniu ľudských práv, napriek tomu, že v tejto súvislosti Ramonet opúšťa vo svojich otázkach ústretový kompromisný tón (kapitola *Zatknutie disidentov v marci 2003*). Neadekvátne represívne opatrenia zdôvodňuje porušovaním kubánskych zákonov (čím celú vec posúva do obyčajnej kriminálnej roviny), prípadne zahraničnopolitickými dôvodmi (ukázať pevnosť režimu počas medzinárodných kríz). Napriek tomu, že Castro je vo svojich argumentoch väčšinou nepresvedčivý, aj tieto pasáže obsahujú zaujímavé postrehy – trebárs o nepriamej podpore prezidenta Cartera vo volebnom boji s Reaganom.

Pre Castrove vnútropolitické postoje je príznačné, že v pasážach o Sovietskoch, kde je taký kritický voči Gorbačovovej prestavbe, ktorú odmieta, lebo „v ZSSR sa udiali historické javy, ktoré sa u nás nestali“, nie je ani slovo o Brežnevovi a dôsledkoch jeho éry. Akékoľvek pokusy zo zahraničia ponúknuť schémy k uskutočneniu reforiem na Kube hodnotí ako diletantstvo, potenciálny príspevok k demontáži režimu a je na ne alergický. V prípade politickej iniciatívy bývalého prezidenta Cartera (návrh na využitie ústavne danej možnosti iniciovať zmenu zákonov petičnou akciou – projekt Varela) reaguje oveľa decentnejšie, ale tiež jednoznačne (záporne).

V súvislosti s permanentne prezentovaným ohrozením Kuby a prežitím režimu na viacerých miestach (Rozpad Sovietskeho zväzu, Kuba dnes) hovorí o kubánskej obrannej doktríne všeludovej vojny, rozvinutej najmä potom, čo im Sovieti potvrdili, že už nebudú ostrov brániť. Zvolenou schémou je gerilová vojna, ako ju poznáme z Čečenska, Palestíny a Iraku,

hoci Castro v knihe striktno odmieta teroristické útoky, ktoré sú hlavným znakom bojov práve v týchto oblastiach.

V záverečnej kapitole *Čo po Fidelovi*, je čas na osobnejšie otázky (civilné oblečenie versus uniforma, cigary, zdravotné problémy, postoj k Československu v '68 roku...) V tomto kaleidoskope, ale aj na iných miestach v knihe zaujmú Castrove hodnotenia rôznych svetových politikov (Kennedyovcov, de Gaulla, Brandta, Pierra Trudeaua, Saddáma Husajna, Franca, Aznara, Blaira, Cartera). K spolubojovníkom, s ktorými sa rozišiel, je Castro pohľadavý a odmietavý, to je aj prípad generála Ochou, organizovania ilegálneho zahraničného obchodu a spojenia s medellínskym drogovým kartelom (Prípad Ochoa a trest smrti). Aj tu odmieta akékoľvek motívy prameniace z možného mocenského boja v politickej špičke na Kube. Ramonet sa už ani nepúšťa do rozoberania osudov Camila Cienfuegososa, ktorý ako jediný z galérie comandantov revolúcie zahynul za nanajvýš podozrivých okolností.

Nakoniec, otázka nástupníctva. Castro si v spätosti s budúcnosťou režimu nepripúšťa generačný problém v prístupe k doktríne – vec, ktorá svojho času v Španielsku možno viac než čo iné položila frankizmus. Celkom demagogicky v obrane svojho politického systému sa snaží presvedčiť, že iniciatívu v dnešnej Kube od Komunistickej strany prevzal vo svojom konsenze široký front občanov. Inak je pomerne otvorený – podáva jasný koncept toho, čo sa po vyjdení knihy a jeho ochorení v lete 2006 stalo, a hoci nie je adresný, naznačuje, že Raúl, už vzhľadom na vek, je skôr prechodné ako perspektívne riešenie.

Knihy je doplnená o podrobnú chronológiu, poznámkový aparát, zoznam literatúry a register. Vzhľadom na jej záber i naše vlastné skúsenosti možno preto uvítať, že vychádza aj u nás.

Peter Száraz

ANOTÁCIE

NEDOROST, L.: ČEŠI V 1. SVĚTOVÉ VÁLCE, 1. DÍL – MÝM NÁRODŮM, 2. DÍL – NA FRONTÁCH VELKÉ VÁLKY, 3. DÍL – DO HOŘKÉHO KONCE. Praha : Nakladatelství Libri (1. diel 2006, 239 s., 2. diel 2006, 319 s., 3. diel 2007, 299 s.)

Táto trilógia poskytuje záujemcom nielen súvislosti vojenskej histórie, ale i dejiny tzv. každodennosti. Všíma si veliacich generálov aj osudy obyčajných vojakov na frontoch v Srbsku, Haliči, Rusku, Bukovine (Rumunsku), na Jadrane a v Taliansku. Zároveň prináša pohľad na vojnu nielen dnešných historikov, ale aj českých účastníkov tohto krvavého konfliktu.

Prvý diel je venovaný charakteristike rakúsko-uhorskej brannej moci v predvečer Veľkej vojny – ako bola nazývaná súčasníkmi – rozoberá spoločné rakúsko-uhorské pozemné sily, vojnové námorníctvo a letectvo. Prináša základné fakty a údaje o ich organizácii, zložení, výstroji a výzbroji a končí mobilizáciou, tak, ako bola vnímaná a prežívaná českou spoločnosťou. Text vhodne dopĺňa „Výkazník“ (organizačná štruktúra) c. a k. vojska spoločnej armády *Kaiserliche und königsliche Herr* (nemecky k. u. k., česky c. a k.) a c. a k. Vojnového námorníctva *Kaiserliche und königsliche Kriegsmarine*, c. k. Zemskej obrany (vlastibrany) *Kaiserliche-königsliche Landwehr* (v Predlitavsku či Cislajtánii) a *Magyr Király honvéd* (v Zalitavsku alebo Translajtánii, podľa rieky Laita v Rakúsku), ktorých úlohu neskôr prebrala domobrana *Landsturm a Népfelkelés*.

Druhý diel je venovaný operáciám proti Srbsku a Čiernej Hore, najmä bojom na Drine a konečnej porážke Srbska, ktorých sa zúčastnilo viacero jednotiek pochádzajúcich z Čiech. Ďalej opisuje vojnové ťaženia v Haliči, Rusku, Rumunsku, na Jadrane i v Talian-

sku a jednotlivé pozemné, námorné, či riečne aj letecké bitky. Autor pritom konfrontuje opis útokov, ústupov aj pozíčných zákopových bojov, ktoré viedla rakúsko-uhorská armáda s pohľadom vojnových zážitkov ich aktérov – obyčajných českých vojakov i dôstojníkov. Sprevádza čitateľa nielen po bojových poliach, ale i obväziskách, lazaretoch, nemocniciach a zápolím. Pritom sa opiera o svedectvá mnohých dnes už neznámych či zabudnutých osôb. Záverečná časť je venovaná novovytvorenému bojisku – talianskemu frontu v rokoch 1915/1916 po „zrade“ Talianska (jeho prechode z Trojspolku k Dohode) – najmä bojom na Soči.

Záverečný tretí diel poskytuje záujemcom o vojenskú históriu základné fakty a údaje o bojoch rakúsko-uhorskej armády a vnímanie vojnové reality očami českých vojakov. Opisuje vojnové ťaženia v Rusku, na Jadrane a v Taliansku. V kapitole *Nestřílet*, to jsou Češi! (Rusko – podzim 1916 až zima 1918 uvádza v nadpise *Březnová revoluce v Rusku* (8. – 12. března) oproti zaužívanému *Únorová revoluce v Rusku* (23. – 27. února). Zaujímavé sú najmä pasáže z bitky pri Zborove (hoci to bola len epizóda, v ktorej bojovali české jednotky Rakúsko-Uhorska (75. jindřichohradecký a 35. plzenský peší pluk a okolnosti ich rozpustenia pre nespoľahlivosť) proti Československej legionárskej pešej brigáde (1., 2. a 3. peší pluk). Nasledujú operácie rakúsko-uhorského námorníctva a priebeh námorných bitiek na Jadrane, ako aj známej vzbure v Boke Kotorskej (boka – záliv). O pár mesiacov neskôršie sa vzbúril tiež 71. peší pluk (Drotársky regiment), z ktorého bolo 44 vojakov popravených 9. júna 1918, ale o tom tu nie je tu žiadna zmienka. Záver tretieho dielu sa sústreďuje na udalosti na talianskom fronte od poslednej jedenásťtej bitky na Soči cez boje pri Tagliamente až po 6-dňovú ofenzívu na rozvodnenej rieke Piave. Kniha končí opisom posledných bojov a a rozkladom armády, keď útvary jednotlivých národností opúšťali bojiská a smerovali do svojich domovov.

Veľká vojna sa skončila, priniesla veľa útrap a 10 miliónov obetí. To však nestačilo, lebo po nej sa svetom prehnala pandémia „španielskej“ chrípky, ktorá si vyžiadala 20 – 40 miliónov životov. Vojna, ktorá zrodila komunizmus a fašizmus a stala sa pre vtedajšiu rozpínanosť Nemecka príčinou a prológom ešte strašnejšej druhej svetovej vojny. Texty všetkých dielov sú doplnené viac ako tisíckou autentických fotografií, dobových ilustrácií, pohľadníc, článkov a výňatkov z vojenských predpisov. Absentujú však mapy (až na dve) alebo aspoň náčrtky, ktoré by dali presnejšie prehľady o jednotlivých ofenzívach a bojoch. Rovnako chýba kapitola či aspoň podkapitola o zahraničných jednotkách v Rusku, Francúzsku a Taliansku, v ktorých bojovalo viac ako 130 000 krajanov: dobrovoľníci v USA vytvorili 21., 22. a 23. čs. streleckú brigádu, v Kanade bol vytvorený 223. Czech Canadian Battalion, poslaný na front roku 1917. Za každou kapitolou trilogie sú zaradené poznámky a na konci každého diela je uvedený *Slovníček výrazov* a *Zoznam skratiek*. V poslednom diele sú uvedené prameňe a literatúra.

Dielo vyzdvihuje najmä emotívne zážitky českých vojakov, výstižne opisuje krutosti v tejto vojne, ako ich vnímali a prežívali českí vojaci v porovnaní s nemeckými a uhorskými príslušníkmi armády monarchie.

Táto formou i obsahom rozsiahla publikácia si rozhodne zaslúži miesto v knižniciach záujemcov o osudy vojakov v rakúsko-uhorskej armáde počas Veľkej vojny, veď vďaka svojmu rozsahu sa dotýka aj našich vlastných (nielen českých) predkov a je len prirodzené, že nás zaujímajú ich ľudské osudy. Dlhé roky sa širšiemu povedomiu pripomínala táto vojna pamätníkmi a pomníkmi na všetkých námestiach miest a obcí aj vojnovými invalidmi.

L. Jančo

KLIMENT, J.: *ZÁPISKY LEGINÁŘOVY. Ze života a bojů na Rusi ve světové válce v letech 1914 – 1919.* Středokluky: Zdeněk Susa, 2005, 160 s.

Zápisky legionára – sú to spomienky českého vojaka, ktorý bol odvedený do rakúsko-uhorskej armády, mal bojovať na karpatskom fronte, prebehol k Rusom, kde prešiel ich zajateckými tábormi. Vstúpil do Československého zahraničného vojska, bojoval proti Nemcom i proti boľševikom počas sibírskej anabázy a z Vladivostoku sa vrátil loďou do Francúzska a odtiaľ vlakom domov, do vzniknutého Česko-Slovenska.

Útla knižka je vlastne vojnovým denníkom. Josef Kliment si svoje životné a vojnové udalosti zaznamenával do denníka už počas bojov v Rusku i cestou cez Sibír, niekedy podrobnejšie, inokedy stručne, podľa toho, koľko bolo času a v dobách bojov ho bolo veľmi málo, alebo nebol vôbec žiadny. Až po skončení vojny a návrate do vlasti tieto zápisky spracoval do plynulejšieho rozprávania s nádejou, že budú dokladom našich bojov za slobodu a že potomkom budú pripomínať tú ťažkú dobu a chvíle prežívané v oslobodzovacom boji s nádejou, že svoj cieľ – slobodu vlasti – dosiahneme.

Tieto spomienky zostali v rukopise až do roku 1995, keď ich jeho syn Vladimír Kliment upravil a prepísal na stroji. Editorom je Zdeněk Susa, ktorý ich po malej edičnej úprave vydal a boli vytlačené v tlačiarňi Akcent vo Vimperku.

Rozprávanie začína atentátom v Sarajeve, vypovedaním vojny Rakúsko-Uhorskom Srbsku a jej začiatkom, odvodom, nástupom k 28. pešiemu pluku rakúskeho (správne rakúsko-uhorského) vojska v Prahe 26. 10. 1914 a jeho odchodom do uhorského mesta Segedín, presunom na východný ruský front, bojmi v Karpatoch a prebehnutím k Rusom. V zajatí opisuje cestu ruskými nemocnicami, zajatecký život a prácu v bani v Jekaterinburskej gubernii, kde sa prihlásil do Československého zahraničného

vojska v Rusku (bol príslušníkom 3. pešieho pluku), jeho prvé boje a boj českých vojakov proti Nemcom pri Bachmači. Pokračuje začiatkom anabázy, Čelabinským incidentom a cestou „vlastným cestovným poriadkom“, dobytím Jekaterinburgu. Jeho cesta viedla cez Sibír (cez Irkutsk, okolo Bajkalského jazera, južným smerom cez Mandžusko) do Vladivostoku a na jeho Ruský ostrov, ktorá bola plná bolševických zrád, prepadnutí a snáh o odzbrojenie Českoslovákov. Nasleduje cesta loďou Liverpool-Maru so 700 lôžkami pre transport štyroch rôt do Francúzska cez prístavy Karatsu, Šanghaj, Hongkong, Signapúr, Aden, Suez, Suezský kanál, prístav Port-Said a Marseille. A nakoniec cesta vlakom cez Francúzsko, Taliansko a Rakúsko do vlasti – do Prahy – cesta, ktorá skončila po 4,5 rokoch putovania a bojov 20. septembra 1919.

Josef Kliment sa narodil 4. novembra 1894 vo Větrušicích (neskôr to bol okres Praha-východ), obecnú školu navštevoval v susednej dedine Klecany, v Prahe sa vyučil za zámočníka, kde pracoval až do nástupu do rakúskej (správne rakúsko-uhorskej) armády. Namiesto bojov proti Rusom prešiel k nim do zajatia, prešiel nemocnicami a zajateckými tábormi, odkiaľ vstúpil do Československého zahraničného vojska. Bojoval proti Nemcom i proti bolševikom, až sa napokon vrátil domov. Po návrate do vlasti pracoval na Československej pošte, bol členom Československej obce legionárskej, členom T. J. Sokol a pracoval v zbore Československej cirkvi evanjelickej. V roku 1941 bol penzionovaný, ale po roku 1945 sa vrátil na predchádzajúce pracoviská, až roku 1951 odišiel do invalidného dôchodku a zomrel roku 1981 vo veku 86 rokov.

Tento vojnový denník určite poslúži všetkým, ktorí budú chcieť poznať, aké obete, koľko práce a odvahy bolo treba vynaložiť na získanie slobody.

E. Jančo

KERR, W.: „*OBYČEJNÝ*“ *STALIN*. Čechtiče : BVD 2006, 210 s.

Literatúra o historických osobnostiach je pomerne rozmanitá, nájdeme v nej tak diela vedeckého charakteru, ako aj beletristické a popularizačné knihy. Niekde medzi tieto dva póly by sme mohli zaradiť knihu amerického historika Waltera Kerra o Stalinovi. O tomto sovietskom diktátorovi bolo na našom území, ako aj v zahraničí, publikované množstvo literatúry rozdielnej kvality. Stalin je považovaný za jedného z najhorších diktátorov – ak nie za toho úplne najhoršieho – v ľudských dejinách, čo má svoj reálny základ v masovom terore s miliónmi obetí, ktorý bol za jeho vlády rozpútaný v Sovietskom zväze. Nájde však aj svojich apologetov, ktorí upozorňujú na niektoré pozitívne skutky v jeho živote, hlavne na víťazstvo v druhej svetovej vojne a na rozvoj priemyslu v Sovietskom zväze za jeho éry.

Ako napovedá titul diela, jeho predmetom je Stalinova „ľudská“ stránka. Je to atraktívna téma hlavne z pohľadu širšej čitateľskej verejnosti, ktorú často zaujímajú skôr detaily osobného života mocných ako dôležité a zložité historické súvislosti. Ale aj erudovaný historik ocení dielo poodhaľujúce súkromný a rodinný život historických osobností, pretože to často pomôže lepšie analyzovať niektoré dejinné procesy a osvetliť ich pozadie. Ako však takmer v každej oblasti historiografie – ba pri biografiách ešte vo väčšej miere – aj tu vznikajú mnohé legendy, skreslenia a dvojznačné tvrdenia, pričom platí, že čím mocnejšia osobnosť, tým viac mýtov a legend sa okolo jej života vytvorí a spopularizuje.

Platí to aj o Stalinovi, o jeho osobných vzťahoch s činiteľmi v Sovietskom zväze, láskach, priateľstvách, rodinných pomeroch, ale aj o jeho obsesiách. Autor sa v knihe snaží polemizovať s viacerými už pomerne vžitými tvrdeniami o niektorých Stalinových črtách, ako boli napr. jeho vzťahy k ženám, k teroru v Sovietskom zväze alebo jeho povestné pit-

ky s členmi najužšieho vedenia Sovietskeho zväzu. Kniha je podaná vo všeobecnej rovine, podrobnejšie sa autor venuje iba niektorým skutočnostiam. Medzi tie patria hlavne posledné hodiny Stalinovho života alebo samovražda jeho druhej manželky Nadeždy Allilujevovej, o ktorej sa hovorilo, že bola zavraždená na Stalinov rozkaz, keďže toho príliš veľa vedela. Tiež sa z knihy dozvieme podrobný priebeh akcie, ktorej výsledkom bolo zavraždenie Stalinovho úhlavného nepriateľa Leva Trockého v Mexiku v roku 1940.

Kniha je rozdelená na 11 kapitol, medzi ktorými sa nachádza 8 podkapitol, viaceré z nich však obsahovo nezodpovedajú svojmu názvu, resp. ho vyčerpávajú len minimálne. Veľkým nedostatkom je skutočnosť, že v knihe absentuje poznámkový aparát a hlavne zoznam použitej literatúry, keďže sa autor v diele často odvoláva na pamäte popredných sovietskych činiteľov. Ako v prípade väčšiny kníh podobného zameralia, celá čitateľská verejnosť by mala byť pri preberaní informácií veľmi kritická, aj keď autorovi nemožno uprieť snahu o objektívny prístup k Stalinovi bez snahy o hľadanie lacných senzácií.

P. Jašek

VRBA, R.: *UTEKL JSEM Z OSVĚTIMI.* Praha : SEFER s. r. o., 2007, 433 s.

Autor v spomienkovej knihe opisuje svoje zážitky z nacistických koncentračných táborov a okolnosti úteku z Osvienčimu (Auschwitz-Birkenau – Oświęcim-Brzezinka – Osvienčim-Brezinka), ktorý sa nachádzal na území Generalgouvernement Deutsche Reich (Generálnej gubernie Nemeckej ríše). Je to strhujúci príbeh plný nečakaných zvrátov a stretnutí. Podáva v nej správu o vzniku a osude jedného z najvážnejších a najdôležitejších dokumentov druhej svetovej vojny – svedectvo o vyhladzovacích táboroch, o konečnom riešení židovskej otázky, svedectvo človeka, ktorý má silu hovoriť o ve-

ciach, o ktorých sa skoro hovoriť nedá. Je dobrodružnou správou o jednom z veľkých útekov v histórii. Rozpráva o mladom mužovi, ktorý vzdoroval nespravodlivému osudu za akýchkoľvek i úplne neľudských okolnostiach a podmienkach, pričom si dokázal zachovať ľudskú tvár a nadhľad nad vecami, o človeku, ktorý sa rozhodol, že nikdy nepôjde ako obeť na popravu, ktorý nikdy neprestával myslieť na aktívny odpor a na útek.

Kniha je nielen svedectvom o udalostiach vo vyhladzovacích táboroch, je niečo viac – je správou o „Správe“ Vrba a Wetzlera.

Dielo napísal v spolupráci s írskym novinárom Alanom Besticom za tri týždne počas dovolenky v Londýne, 20 rokov po vojne (predchádzalo mu päť pokračovaní spomienok v denníku Daily Herald). Prvý raz kniha vyšla v roku 1963 v Londýne (potom 1964 v USA, 1965 v NSR, 1988 vo Francúzsku, 1997 v Holandsku /v prvej edícii, potom v celom rade vydaní pod rôznymi názvami). V češtine bola vydaná prvýkrát v roku 1998, 2. vydanie vyšlo v nakladateľstve Federácie židovských obcí v Českej republike roku 2007, ktoré pripravil Tomáš Pěkný. Je veľká hanba, že v slovenčine doteraz nevyšla.

Dvaja najväčší Slováci 20. storočia sa volajú Rudolf Vrba a Alfred Wetzler! U nás sú menej známi, respektíve skoro zabudnutí, lebo židovská otázka bola (avšak nielen u nás) viac ako 40 rokov tabu. Ako jedným z mála sa podarilo utiecť z vyhladzovacieho tábora, čo je samo osebe zázrak, ale jedineční sú v tom, že sa Židovská obec, Vatikán i Spojenci dozvedeli o tom, čo sa v koncentračných táboroch skutočne deje. Dovtedy sa svet dozvedal o zverstvách koncentrákov len kusé zvesti, ktorým nemohol a ani nechcel uveriť. Títo dvaja chlapi v svojich devätnástročných hlavách doniesli „Správu“ o obetiach, o celej mašinérii a rafinovanej organizácii táborov, čím verili v záchranu miliónov ďalších potenciálnych obetí.

Je to výnimočná kniha písaná s veľkým nadhľadom, bez páťosu, často aj s humo-

rom i sebaíróniou, ktorá sa ale nevyžíva v hrôzach a nepôsobí deprimujúco. Je to príbeh pešiaka s vytetovaným číslom na predlaktí na ceste peklom, ktorú prešiel so vztyčenou hlavou, stále veriac v útek. Hrozné nie je to, akým zázrakom sa im podarilo peklo Osvienčimu prežiť a čím všetkým na úteku prešli, ale to, ako sa s ich „Správou“ narábalo po jej doručení Židovskej obci na čele s Rudolfom Kastnerom či vatikánskemu diplomatovi monsignorovi Martilottiemu. Až tu sa čitateľ dozvie, že pravdu o koncentrákoch nechce nikto počuť. „Správa“ nebola Veľkej Británii a USA sprostredkovaná Vatikánom. Tajné vyjednávanie predstaviteľov židovskej elity s Eichmannom malo za následok, že pravda o „dobyčích vagónoch“ sa bežným maďarským židom, určeným na deportáciu, zatajila. Nádej, ktorú Vrba a Wetzler do úteku vkladali – poslanie zachrániť životy Maďarov – ich viedli k nadľudským výkonom, ale bola elitársky zmarená: autor vo vysvetlivkách zúfalo vykrikuje: „31. marca 1945 prepravili nacisti so súhlasom Adolfa Eichmanna a jeho pobočníka SS-Standartenführera Kurta Bechera do Švajčiarska 69 »prominentných« Židov, medzi nimi i Rudolfa Kastnera a rabína Weissmandela.“

Dielo sa člení na predhovor O ÚTEKU A VZDORE, ďalej PREČO SOM PÍŠAL SVOJU SPRÁVU, hlavnú časť UTIEKOL SOM Z OSVIENČIMU, ktorá obsahuje 16 kapitol bez názvov, DOKUMENTY A ŠTÚDIE – Správa Vrba a Wetzlera o nemeckých vyhladzovacích táboroch Osvienčim a Brezinka, Význam správy, Úloha holocaustu v nemeckej ekonomike a vojenskej stratégii v rokoch 1941 – 1945, ďalej Poznámky a nakoniec O autorovi a knihe.

Rudolf Vrba (pôvodným menom Walter Rosenberg) sa narodil v roku 1924 v Topoľčanoch. Na jar 1942 bol zatknutý a 13. júna deportovaný do Majdanku a odtiaľ do Osvienčimu, kde ako väzeň č. 44070 strávil skoro dva roky. 7. apríla 1944 utiekol – spolu s Alfrédom Wetzlerom, spoluväzňom z Trnavy – a v Žiline 25. apríla spísali „Správu“

o vyhladzovacích táboroch. V septembri sa pridol k partizánom (meno Rudolf Vrba si zvolil ako „bojové“ a už si ho ponechal natrvalo) a so zbraňou v ruke bojoval proti Nemcom až do mája 1945. Po oslobodení vyštudoval v Prahe chemicko-technologické inžinierstvo, v roku 1951 získal doktorát a 1956 vedeckú hodnosť CSc. V roku 1958 hosťoval na univerzite v Štrasburgu, odkiaľ sa domov už nevrátil. V rokoch 1958 – 1959 pôsobil ako biochemik na ministerstve poľnohospodárstva v Izraeli, 1960 – 1967 ako člen výskumného tímu, 1967 – 1973 bol vedeckým pracovníkom v Londýne a potom dva roky v USA na Harvard Medical School. Od roku 1976 až do penzie bol mimoriadnym profesorom farmakológie na lekárskej fakulte na univerzite vo Vancounvri, kde bol penzionovaný. 15. apríla 2006 podľahol rakovine vo veku 81 rokov. (Jeho spoluväzeň Alfréd Wetzler žil a pôsobil stále na Slovensku až do svojej smrti roku 1988 – dožil sa 70 rokov.

Napriek surovej pravde, ktorú kniha odhaľuje, nech to vyznie nepatrične, je krásna a stojí za prečítanie. Najmä teraz, keď sa hovorí o vine či nevine obetí spolupráce s ŠtB. Hlása totiž, že: „Zlo pácha nielen ten, kto sa mu akokoľvek podáva či už aktívne lebo pasívne, či ako nástroj, ale aj ako pozorovateľ alebo ako obeť.“

L. Jančo

WETTE, W.: WEHRMACHT. OBRAZY NEPŘÍTELE, VYHLAZOVACÍ VÁLKA A LEGENDY. Praha : AGRO 2006, 355 s.

Vojna na východnom fronte medzi sovietskym Ruskom a národnosocialistickým Nemeckom v rokoch 1941 – 1945 sa zapísala do svetových dejín ako jedna z najkruťejších, ktoré sa doteraz viedli. V dôsledku jej nihilistického charakteru trpelo civilné obyvateľstvo na Nemcami okupovanom území bývalého Sovietskeho zväzu rovnako ako vojaci na fronte, keďže Nemci sa tu do-

púšťali tých najhorších vojnových zločinov, vrátane vyvražďovania obyvateľstva – hlavne židovského, čo sa dialo doslova v masovom meradle. Odborná literatúra venujúca sa problematike holocaustu je pritom rozsiahla, väčšinou sa však sústreďuje na otázky koncentračných táborov. Nemecký vojenský historik Wolfram Wette si za predmet svojej knihy o Wehrmachte zobral otázku spojitosti nemeckej armády s národným socializmom, jeho zločinmi a podielu Wehrmachtu na holocauste, ako aj postoj doterajšej nemeckej historiografie k tejto problematike. Sám pritom konštatuje, že nemecká historiografia sa otázkou podielu Wehrmachtu na vojnových zločinoch doteraz do hĺbky nezaoberala a uspokojila sa s vytvorenou legendou o „čistom Wehrmachte“, ktorý viedol čestný boj na fronte, kým za všetky zločiny boli zodpovedné jednotky SS alebo politickí činitelia, majúci na starosti správu dobytého východného územia. Ako však autor píše, súčasný trend v nemeckej historiografii naznačuje zmenu tohto vývoja.

Autor knihu rozdelil na šesť častí, z ktorých každá sa zaoberá iným aspektom celkovo skúmanej problematiky, postupne tak ako sú zoradené v knihe vytváraním obrazu nepriateľa, antisemitizmu v nemeckej armáde, podielom Wehrmachtu a jeho generálov na vraždách Židov, postojom nemeckej generality a vojakov k vraždeniu, utváraním legendy o „čistom“ Wehrmachte a napokon o postoji nemeckej historiografie k Wehrmachtu, pričom – podľa Wetteho – tá povojnová živila legendu o Wehrmachte a tá súčasná začína postupne vnášať svetlo do tejto problematiky. Každá z týchto častí je rozdelená na niekoľko kapitol a podkapitol. Dielo obsahuje kvalitný poznámkový aparát, ako bojovať proti mýtu, ktorý sa utvoril v povojnovej nemeckej historiografii, ktorá do istej miery Wehrmacht „očistila“ od zodpovednosti za holocaust a masové vraždenie Židov. Tieto skutky boli pripísané na konto jednotiek SS. Treba povedať, že je to pomerne veľká ambícia, Wette je však dostatoč-

ne erudovaným autorom, aby sa s touto výzvou popasoval. Je pritom zaujímavé, že celý predmet svojej práce akosi príliš rozdrobuje a generalizuje, pričom na podporu svojich téz vyjadruje pomerne málo argumentov, zväčša sa v danom prípade jedná o jednotlivú výpoveď. Týmto je ochudobnená prakticky každá kapitola, vo viacerých častiach by sa žiadalo nadhodené myšlienky rozviesť (napr. otázku podielu nemeckého námorníctva na vyvražďovaní Židov) a svoje tézy podporiť viacerými argumentmi s presvedčivejšou výpovednou hodnotou. Na druhej strane je správne upozorniť na skutočnosť, že aj nemecká armáda sama spáchala mnohé zločiny a v mnohých prípadoch súhlasila s postupom nemeckých represívnych orgánov proti civilnému obyvateľstvu. Na to sa v povojnovej historiografii – tak nemeckej, ako aj „západnej“ – akosi pozabudlo, čo má viacero príčin, medzi ktorými by sme mali spomenúť konfrontačnú atmosféru studenej vojny, keď bolo na Západe „in“ byť proti Sovietskemu zväzu, čo poznačilo väčšinu vedeckých prác z tohto obdobia, ktoré navyše vychádzali takmer výlučne z nemeckých prameňov. Pravdou ale je – a autor to mohol do svojej knihy zahrnúť – že na východnom fronte páchali zverstvá na civilnom obyvateľstve obe strany. Tak napr. čo sa týka masakrov Židov v Pobaltsku, tie boli často páchané obyvateľstvom pobaltských republík, resp. miestnymi milíciami ako pomsta za predchádzajúce zločiny sovietskej NKVD, ktorá sa stotožňovala so židovstvom.

Autor nás tiež v diele zoznámi s vývojom názorov na Rusko, resp. Sovietsky zväz a na nemecký antisemitizmus, pričom poukazuje na príbuznosť názorov národných socialistov a nemeckej generality. V nemeckej armáde mal antisemitizmus dlhú tradíciu, siahajúcu prakticky do obdobia vzniku Nemeckého cisárstva v roku 1871. V období Weimarskej republiky sa práve v armádnych kruhoch a rôznych polovojenských formáciách, na čele ktorých stáli bývalí dôstojníci, zakorenili pocit nenávisti k Židom, čo po-

tom vyústilo do množstva atentátov, ktoré boli spáchané na ľavicových politikov židovskej národnosti, ako napr. Walther Rathenau, Karl Liebknecht, Rosa Luxemburgová, Kurt Eisner alebo Matthias Erzberger. Zakorenený antisemitizmus pomohol aj Hitlerovi získať určité sympatie armádných kruhov, aj keď sa mu ich nikdy nepodarilo získať úplne a v priebehu vojny v nich rezistencia proti Hitlerovi prerástla až do pokusu o jeho násilné odstránenie v roku 1944. V nemeckej armáde sa našli aj vojaci, ktorí Židom pomáhali, aj keď boli v jednoznačnej menšine, väčšina nemeckých vojakov sa len mlčky prizerala tomu, čo sa deje v zázemí frontu. Aj keď tu je na mieste otázka, do akej miery bola masa vojakov zoznámená s rozsahom násillia páchaného na civilnom obyvateľstve. Tiež netreba zabúdať na skutočnosť, že často to boli nemilosrdné akcie partizánov namierené proti nemeckým vojakom, ktoré z pohľadu nemeckých vojakov mu miestami dávali nádyh spravodlivej odvety. Dôležitú úlohu v postojoch vojakov pritom hrala aj propaganda, ktorej antisemitské a rasistické zameranie bolo veľmi ostré.

Čo sa týka povojnovej situácie, nemecký Bundeswehr z veľkej časti prevzal dôstojnícky personál z Wehrmachtu, čo je pochopiteľné vzhľadom na malý časový odstup od konca druhej svetovej vojny po začatie budovania Bundeswehru. Samozrejme, tradícia Wehrmachtu nebola prijatá v plnej miere, zmenili sa napr. farby uniformy, pretože to politická situácia, ale ani nálada obyvateľstva neumožňovala.

Kniha Wolframa Wetteho prináša viacero nových názorov na otázku podielu nemeckých vojakov na vraždení v zázemí východného frontu. Tento trend písania sa prejavuje u „ľavicových“ autorov, a treba povedať, že daná publikácia ho ani zďaleka nevyčerpáva. Práve naopak, väčšinu kľúčových otázok skôr len načrtáva a v budúcnosti bude treba sa zamerať na podrobný výskum, aby sa jednotlivé tézy vyvrátili, resp. potvrdili.

P. Jašek

BOJOVALI NA VŠECH FRONTÁCH. Vzpomínky židovských vojaků a odbojářů z druhé světové války. Praha : OS MAGEN, 2007 176 s.

Osemnásť príbehov, osemnásť osudov, z ktorých sa vyznalo osemnásť židovských účastníkov (6 žien a 12 mužov) protinacistického odboja. Príbehy ľudí, ktorých osud zavalil inde, ako do pekla koncentračných či vyhladzovacích táborov, kde končila väčšina ich príbuzných a priateľov. Neváhali sa postaviť proti zlu, a tak písať príbehy jednoduchej a neokázalej statočnosti. Svojím rozprávaním a spomienkami pomáhajú stavať most. Most medzi generáciou, ktorá prežila a pamätá si a medzi generáciami, ktoré neprežili a ktorých pamiatka môže vyhasínať, a tak nahrávať tým, ktorí sa snažia relativizovať...

Občianske židovské združenie MAGEN bolo založené pred necelými dvomi rokmi práve na budovanie takých mostov. Mostov medzi minulosťou a prítomnosťou, mostov medzi českou židovskou komunitou. Rozhodnutie združenia pripraviť a vydať takúto publikáciu je naplnením tohto jej základného poslania.

„Za to, že sa publikácia dostáva k svojim čitateľom, patrí poďakovanie predovšetkým osemnásťke židovských žien a mužov, ktorí boli ochotní podeliť sa o svoje, často bolestné zážitky. Poďakovanie patrí všetkým členkám združenia, ktoré rozhovory s nimi pripravili, ako aj všetkým tým, ktorí spracovali text do podoby spôsobilej na vytlačenie a pripravili grafickú úpravu publikácie. Kniha spomienok by nemohla vzniknúť bez grantovej podpory, ktorú obdržalo občianske združenie od Českej rady pre obeť nacizmu. Aj im patrí naše poďakovanie“, ako sa vyznal Jan Fischer, predseda výboru MAGEN, o. s.

V knižke si na odboj spomínajú: Norbert Auerbach – *Frontový kamarát Rothschild a zima v Ardenách*, Eva Benešová – *Dieťa v boji*, gen. MUDr. Josef Hercz – *Od Toburku po Dunkerque*, JUDr. Miloš Kocman –

Nič neľutujem, Pavla Kováčová – *Pušky pre povstalcov*, Stefania Lorándová – *Moji kamaráti z Bačka Topola*, kpt. Hana Pavlů – *Ženy v uniforme v severnej Afrike*, plk. Jiří Poláček – *Box pre vojvodu z Windsoru*, plk. Ing. Viktor Schwarcz – *Otrokom fašistov a bojovníkom proti nacistom*, Ruth Tosková – *Cesta do Bergen Belsenu v aute poľného rabína*, kpt. Anton Vodička – *Stretol som sa s Hemingwayom*, mjr. Pavel Vranský – *Krutá zima v Olchovciach a sladké hrozno v Hermone* a plk. PhDr. Jan Wiener – *Bar micva v sedemdesiatich rokoch*. V rozhovoroch svoje spomienky uviedli: plk. JUDr. Otto Klíma (Klein) – *Vojna je šialenstvo ľudí*, plk. Bedřich Kopold – *Paradoxy života*, plk. JUDr. Valtr Kraus – *Už nikdy rasizmus a fašizmus*, plk. MUDr. Gustav Singer – *Pešo a dobyťákom*, stále na Východ a por. Janina Vrbová (Rivka Reisová) – *V armáde som bola slobodný človek*.

Spomienky vojakov a odbojárov zaznamenali: Jana Dráská, Eva Grafová, Dagmar Fisteinová a Alexandra Štefanová. Možno ich pokladať za autorky tohto diela.

Pri každom mene je uvedený stručný životopis a spomienky, z ktorých by každé vydali za samostatnú knihu.

K spomienkam plk. Bedřicha Kopoldu treba ešte uviesť, že jeho manželka Jiřina Kopoldová, rodená Švermová (* 23. 9. 1923 Praha), pplk. v. v. – bola príslušníčkou 1. československého armádneho zboru v ZSSR (radistka, inštruktorka – spojárka, zástupkyňa veliteľa spojovacej roty), je uvedená v diele *Vojenské osobnosti československého odboja 1939 – 1945*, VHÚ Praha, VHÚ Bratislava, vydalo MO ČR – AVIS, Praha 2005, s.139.

Na margu knihy je uvedená úsmevná historička armádneho generála Ludvíka Svobodu: „*Raz som to mal so Židmi ťažké. Na fronte sa oslavovali Vianoce, čo nie sú židovské sviatky, ale v štábe okolo mňa sedelo dvanásť Židov. Zrazu niekto zaklopal a ja som si povedal, že by to mohol byť gój, aby som ten sviatok neslávil celkom sám. Lenže ten trinás-*

ty člen štábu, ktorý zaklopal, bol samozrejme tiež Žid.“ Ďalej je tu uvedené aj to, že Židia majú ideál byť bratmi všetkým ľuďom, čo sa vždy nedá, ale je potrebné sa o to snažiť. Podobný pekný výraz použil spisovateľ Johannes Mario Simmel v názve knihy *Všetci ľudia budú bratia*.

Knižka je venovaná všetkým československým židovským vojakom a odbojárom, ktorí bojovali proti nacizmu a fašizmu na frontoch druhej svetovej vojny.

E. Jančo

NAROČNICKAJA, N. A.: *RUSKO A JEHO MIESTO VO SVETE. ZA ČO A S KÝM SME BOJOVALI*. Praha : Ottovo nakladateľství, s. r. o., 2007, 208 s.

Knihy bola prezentovaná 14. júla 2007 v Ruskom centre vedy a kultúry v Bratislave v rámci Roku ruského jazyka (ktorý vyhlásil prezident Vladimír Putin 4. novembra 2006) za účasti veľvyslanca RF na Slovensku A. I. Udalčova, autorky a ďalších významných hostí.

Podnetom na jej napísanie podľa vyjadrenia autorky sa stala skutočnosť, že od 90. rokov 20. storočia sa začal stotožňovať nacizmus s komunizmom. Ide o doktrínu, ktorou sa západné štáty chcú zbaviť viny, lebo nacizmus ako ideológia vznikol v Nemecku – západnej časti Európy – čím nastáva zmena chápania druhej svetovej vojny a demonizácia bývalého ZSSR.

Rusko a jeho miesto vo svete s podtitulom *Za čo a s kým sme bojovali*, je kniha, ktorú si treba prečítať, potom bude zrejmejšie, z akého uhla pohľadu sa časť súčasnej ruskej elity pozerá na vlastnú históriu, spojenecké väzby a najmä súčasné postavenie krajiny na pozadí druhej svetovej vojny. Autorka hovorí, čo predchádzalo vojne, aké bolo jej pozadie a ako by mohol vyzeráť svet, keby Rusi a národy bývalého ZSSR vo Veľkej vlasteneckej vojne neprispeli kľúčovým dielom k víťazstvu nad fašizmom. Niektoré jej tvrdenia sú

ďaleko od toho, ako vnímame vo všeobecnosti históriu v súčasnosti aj u nás. Jedným z hlavných motívov autorky je odpor voči tým názorovým prúdom, ktoré dnes stavajú bývalý socialistický Sovietsky zväz na úroveň totality nacistického Nemecka, čím chcú zároveň dehonestovať jeho zásluhy na vojnovom víťazstve.

Pri spomienkach na Veľkú vlasteneckú vojnu v posledných rokoch zovšeobecňujú tvrdenia, podľa ktorých ju v konečnom dôsledku zaviniel Sovietsky zväz, a preto by sa malo jeho víťazstvo chápať skôr ako porážka. Dá sa ešte čudovať súčasnému dojmu, že sa táto vojna vlastne ani nevedla za práva národov na samostatnú existenciu, za ich prežitie v toku svetových dejín, ale skôr za americkú demokraciu? Lebo práve na takú cynickú tézu narážame čoraz častejšie v západných médiách. Uplynie niekoľko rokov a v európskych učebniciach dejepisu možno nájdeme výklad, podľa ktorého bude každému jasné, že v druhej svetovej vojne bojovali demokratické štáty (USA a Veľkej Británie) proti dvom totalitným monštrám – nacizmu a komunizmu (Nemecko a ZSSR). Pravdaže, všetko bolo inak... Aj preto sa Ottovo nakladateľstvo s. r. o. rozhodlo vydať túto knihu, a to v slovenčine aj češtine.

Dielo vzniklo k 60. výročiu skončenia druhej svetovej vojny. Pod zástavou boja proti totalite sa vyhadzujú na smetisko dejín nielen sovietske pomníky, ale aj hroby celej tristoročnej histórie Ruska. Vo Veľkej vlasteneckej vojne išlo o záchranu národa pred agresiou, pred nacistickou svetovládou, nie o internacionálny boj s triednym nepriateľom. Dnešný nátlak na nekomunistické Rusko je oveľa väčší, než bývali útoky na Sovietsky zväz. Nejde o ideológiu, ide o veľkú svetovú mocnosť, o jej prístupy k moriam, o nezamrzajúce prístavy, o ropu, o odrezanie prístupu k Čiernemu a Stredozemnému moru i ku kaspickej oblasti a jej zatlačenie na severovýchod Eurázie.

K dielu pristupovala autorka podľa jej vlastných slov so štátnym videním sveta,

s pohľadom ruskej gosudarstvennosti. Prácu napísala v čase, keď nástupnícke štáty ZSSR upierajú Ruskej federácii jej víťazstvo nad fašizmom: výnos ukrajinského prezidenta postavil príslušníkov UOA na úroveň ČA. Ide tu o vyrovnanie sa s ruskými dejinami, ktoré zasahuje aj ruskú pravoslávnu cirkev, poskytuje tiež nový pohľad na zvrhnutie cárizmu vo februárovej revolúcii. Autorka spomína aj na antiruské postoje gruzínskej inteligencie k revolúcii 1917 a občianskej vojne, keď gruzínska vláda podpísala dohodu s cisárskym Nemeckom, ktoré obsadilo Ukrajinu i Pobaltsko a bolo hlavným nepriateľom cárskeho i boľševického Ruska. Ani dlhý čas na tom nič nezmenil, veď NATO venuje Gruzínsku osobitnú pozornosť a pokladá jeho prozápadnú orientáciu za trvalú. Podobný postoj má i k ružovej Ukrajine, ktorá sa stáva nevyhnutne sokom a nie bratským a priateľským štátom RF.

Natalia Alexejevna Naročnickaja je dcérou akademika A. L. Naročnického, významného ruského historika. Vyštudovala Moskovskú univerzitu medzinárodných vzťahov. Špecializuje sa na USA, Nemecko i na všeobecné problémy a smery v medzinárodných vzťahoch. V rokoch 1982 – 1989 pracovala na sekretariáte OSN v New Yorku. Má hlboké znalosti medzinárodných vzťahov, práva, filozofie, jazykov a široký rozhľad v odbore nábožensko-filozofických základov histórie. Je autorkou mnohých vedeckých prác a niekoľkých kníh, z ktorých najznámejšia je *Rusko a Rusi vo svetovej histórii* (vyšla v 5 jazykoch). Je doktorkou historických vied, prezidentkou analytického Fondu historickej perspektívy, zástupkyňou vedúceho delegácie Ruskej federácie v Parlamentnom zhromaždení Rady Európy, poslankyňou Štátnej dumy a predsedníčkou výboru pre medzinárodné vzťahy. Patrí k iniciátorom a spolupredsedom rôznych medzinárodných a občianskych združení, je autorkou ich koncepčných programov a vyhlásení na podporu nedeliteľnosti Ruska, prítomnosti Ruskej armády v Čečen-

sku a na podporu ruskej pravoslávnej cirkvi. Vystupovala proti rozširovaniu NATO a postupu Západu proti Juhoslávii.

Slovo k slovenskému vydaniu napísal publicista PhDr. Dušan Kerný. Dielo sa člení na úvod, po ktorom nasleduje 15 kapitol bez očíslovania a končí registrom, je bohato ilustrované množstvom historických fotografií a má hojnosť poznámok pod čiarou.

Úsudok o knihe si musí urobiť každý čitateľ sám. Pravda je totiž niekde uprostred, medzi východnou a západnou ideológiou i medzi mocenskou politikou. Napríklad: v roku 1945 bol v Podkarpatskej Rusi (Zakarpatskej Ukrajine) NKVD zinscenovaný „plebiscit“, podľa ktorého bývalá časť ČSR bola pričlenená v máji 1945 k ZSSR (ako 120. zakarpatská oblasť Ukrajiny), o čom v knihe nie je zmienka.

L. Jančo

LEMISH, M. G.: *VÁLEČNÍ PSI. HISTORIE ODDANOSTI A HRDINSTVÍ.* Praha : Naše vojsko, 2005, 273 s.

V práci zameranej na historiograficky pomerne dosť ojedinelú tému sa autor venuje vojenským služobným a pracovným psom americkej armády 20. storočia. V centre jeho záujmu sú jednotlivci – psi a obyčajní vojaci – ktorí sa strácajú v plánoch, mapách, štatistikách, v opisoch a analýzach vojnových konfliktov, ba často aj v archívnych záznamoch. Je to práca o tisícoch psov vystavených vojnovému nebezpečenstvu, o psoch, zásluhou ktorých boli zachránené mnohé životy amerických vojakov.

Publikácia je koncipovaná chronologicky a jej nosné kapitoly sa týkajú obdobia druhej svetovej vojny, predovšetkým nebezpečných ostrovných bojov v Pacifiku, a z povojnového obdobia vojnových konfliktov v Kórei a vo Vietname. Napriek tomu, že dokonca mnohí armádni dôstojníci neboli presvedčení o tom, že psy patria do frontových línii moderného bojiska a redukovali vhodnosť

ich využitia len na stráženie rôznych zariadení a objektov v tylových oblastiach a zázemí, ako konkrétne dokladá autor, zohrali vojenské psy mnohokrát dôležitú úlohu a muži, ktorí s nimi pracovali a zdieľali vojnové nástrahy, ich plne rešpektovali a považovali ich za živé mysliace bytosti.

Jadru práce predchádza stručný historický exkurz o používaní psov ako vojnových zvierat Peržanmi, Grékmi, Asýrčanmi, Babylončanmi, cez Rimanov, hunského Attilu, obdobie stredovekých rytierov, španielsko-marockú vojnu, cez zmeny vojenského taktického využívania psov v súvislosti so strelným prachom, až po Napoleona, ktorý rozumel nielen tomu, akým spôsobom môžu byť psy využívané na bojovom poli, ale aj ich vplyvu a pôsobeniu na ľudskú psychiku. Na rozdiel od Európy, koloniálna Amerika nemala dlhú tradíciu vojenských psov. Aj použitie psov v priebehu občianskej vojny bolo len výrazom individuálneho úsilia jednotlivých vojakov. Oficiálne ani na jednej strane neexistoval žiadny organizovaný program vojenských psov. K prvému skutočnému taktickému použitiu výzvedných psov došlo počas španielsko-americkéj vojny. Zo všetkých armád zúčastnených vo Veľkej vojne len armáda Spojených štátov nepoužívala vojnové psy, s výnimkou ťažných psov na Aljaške. Psy ostatných zúčastnených armád slúžili ako kuriérne, ambulantly a sanitárne psy, ako súčasť strážnej a hliadkovej služby, ako nosiči munície a ľahkých zbraní, ako prieskumné, používali ich aj na odmorovanie zákopov od krýs a potkanov. Museli prekonávať rozbahnené zákopy, ostnaté drôty a aj otravný plyn. Tie, ktoré neboli špeciálne vycvičené, plnili úlohu maskotov. Smutným paradoxom je skutočnosť, že najväčšie straty na psoch sa týkali obdobia po skončení konfliktu, v čase demobilizácie.

Ani v medzivojnovom období nemala americká armáda rozpracovaný program pre vojenských psov. Až vypuknutie druhej svetovej vojny a obavy zo sabotáží urýchlili naštartovanie programu na území kon-

tinentalnej Ameriky. Najskôr len v zmysle hliadkovej a strážnej služby a postupne aj na taktické a ofenzívne úlohy. Až začiatkom roka 1942 bola založená organizácia Dogs for Defense, ktorá rozvíjala sieť dobrovoľníkov, cvičiteľov a výcvikových stredísk a ponúkala program vojenských psov armáde, keďže v nej neexistovala žiadna tradícia využívania psov. V apríli 1942 bol prvýkrát v histórii USA oficiálne potvrdený program vojenských psov a s ich výcvikom a zaopatrením sa začalo v armádných strediskách. Na západnom fronte využívali psov pri vyhľadávacích a záchranných operáciách, postupne rozšírili výcvik taktických psov – prieskumných, stopárskych, kuriérnych. Využívanie vojnových psov americkými armádnymi zložkami podstatne vzrástlo na začiatku roku 1944 a stále pokračovalo až do posledných dní vojnového konfliktu. Autor sa zamerával na konkrétne jednotky a ich činnosť v danom vojnovom priestore, na ich úspechy i neúspechy, čitateľa oboznamuje v publikácii s odlišnosťami v spôsobe využívania psov na európskych bojiskách a na pacifických ostrovoch, analyzuje tiež špecifika programu, v rámci ktorého sa využívali psy na detekciu mín a nástražných systémov. Zatiaľ čo v Európe strávili psy väčšiu časť v tylových oblastiach, kde boli používané na stráženie muničných skladov a vojnových zajatcov, v náročnej klíme a teréne Pacifiku dosiahli americké vojnové psy v mnohých prípadoch ohromujúce úspechy. Podmienky v Európe však neboli pre využívanie stopárskych a kuriérnych psov v širšom rozsahu priaznivé. Autor popisuje fungovanie jednotiek v kľúčových situáciách a okamžikoch v pacifickej oblasti. Pozadie a strategickú situáciu niektorých hlavných stretov vykresľuje tak, aby čitateľ získal predstavu o okolnostiach každej operácie a o úlohe, ktorú v nej hrali psy a ich psovodi. Výnimkou z ich pozoruhodných výkonov bola len účasť v operáciách na Iwodžime a Okinawe (v dôsledku príliš intenzívnej delostreleckej palby v široko otvorenom teréne). Návrat psích veterá-

nov po skončení veľkého vojnového konfliktu a ich zaradenie do civilného sektora vykresľuje autor ako ešte náročnejšie, než samotný nábor a výcvik tisícov psov pre vojenské účely v priebehu vojny. V povojnovom období sa rozvíjal americký program vojenských pracovných psov už bez účasti civilných zložiek s tým, že zodpovednosť za výcvik v rámci programu sa presúval medzi rôznymi zložkami armády.

Americké vojnové psy nasadené vo vojne v Kórei už boli na akcie dôslednejšie pripravené, keďže bola zabezpečená lepšia koordinácia medzi jednotlivými psovodmi a veliteľmi hliadok. Psy tu mali obmedzenejšie využitie, keďže na oboch stranách bojovali proti sebe rýchlo sa pohybujúce mechanické formácie. Charakter programu vojenských psov po kórejskom konflikte ovplyvnil hlavne nárast jadrového zbrojenia – strážne a hliadkujúce psy sa využívali na ostrahu letísk, skladovacích zariadení a miest, kde sa nachádzali rakety. Letectvo realizovalo vlastný program využívania psov na základniach protiletadlových a protibalistických raketových striel.

V porovnaní s druhou svetovou vojnou zaznamenal americký program vojenských psov vo Vietname lepšie výsledky. Bol rozšírený o cvičenie psov na vyhľadávanie tunelov. Okrem využívania stopárskych, tunelových, mínových psov, ktorí sa vyznačovali miernejšou povahou a dispozíciami, experimentovali aj s agresívnymi strážnymi psami, ktorí mali pôsobiť ako prostriedok psychologického a fyzického odstrašovania nepriateľa. Pozemná armáda aj letectvo museli od pôvodného úmyslu ustúpiť, keďže strážne psy sa stali fyzickým rizikom aj pre psovodov, veterinárnu službu a celý zabezpečovací personál. Napriek tomu, že v začiatkovej fáze nasadenia psov vo Vietname boli niektorými považované za púhu kuriozitu a inými za nechcenú príťaž, v zložitom a rafinovanom pripravenom teréne a v prostredí ťažko predvídateľných reakcií vietnamských sapérov boli špeciálne cvičené psy nepostráda-

teľnými pomocníkmi pre amerických vojakov, ktorí boli zvyknutí na moderné bojové prostriedky. Dokonca boli úspešne používané aj pri výsluchoch ľudí podozrivých z príslušnosti k Vietcongu. Avšak na rozdiel od psích účastníkov v druhej svetovej vojne, žiadny z nich nebol určený pre návrat domov.

V období po vietnamskom konflikte bol ukončený aj širšie koncipovaný program vojenských psov a americká armáda sa orientovala len na hliadkujúce a strážne psy, a to v súvislosti s detekciou narkotík a výbušnín. V americkej invázii do Grenady sa nezúčastnili žiadne psy, v panamskej operácii sa zúčastnilo len niekoľko strážnych a pátracích psov, vo vojne v Perzskom zálive boli súčasťou všetkých zložiek amerických ozbrojených síl a vyhľadávali narkotiká a výbušniny a zabezpečovali štandardné hliadkové služby, ale neboli už využívané v bezprostredných bojových podmienkach. V priebehu operácie na Haiti v roku 1994 sa však už vojenské pracovné psy dostali bližšie k bezprostredným bojovým akciám.

Okrem dokumentovania a hodnotenia konkrétneho vojnového nasadenia psov opisuje autor používané výcvikové metódy a techniky, výstroj a vybavenie, problémy so zabezpečením stravy, úroveň veterinárnej starostlivosti, analyzuje psie dispozície pre jednotlivé činnosti (okrem fyzických parametrov išlo o psov s vlastným „charakterom“, bez ktorého neboli použiteľné pre vojnovú službu), špecifiká jednotlivých výcvikových stredísk, využívanie, prípadne ignorovanie predchádzajúcich skúseností vlastných alebo skúseností iných armád, realizované experimenty (napr. s útočnými psami). Z pohľadu autora je nezanedbateľný aj morálny aspekt v zmysle pocitu družnosti a kamarátstva, ktorý buď uvoľňoval pocit nudy spojený s výkonom strážnej služby alebo redukoval stres vojakov v bojových akciách v prvých líniiach, adekvátne narastajúci v období, keď boli psom pridelené ak-

tívnejšie taktické úlohy s významnejšími výsledkami.

Publikácia amerického autora môže byť, napriek niektorým chybám prekladu, zaujímavým čítaním ako pre odborníkov (vojenských, kynologických), tak aj pre laikov zaujímajúcich sa o danú problematiku, o to viac, že autor nepreťažoval text množstvom odborných termínov z vojenskej alebo veterinárno-medicínskej terminológie. Pri svojej práci vychádzal z množstva vojenských hlásení a záznamov, zo skúseností inštruktorov vojenských psov, zo spomienok mnohých veteránov – psovodov, vládných zamestnancov a publikáciu doplnil adekvátnym výberom z fotoarchívu.

V závere sa autor pozastavuje nad skutočnosťou, že zatiaľ čo všetky krajiny, ktoré používali psov počas vojnových konfliktov, rôznym spôsobom uznali a ocenili ich spoluúčasť, Spojené štáty sú jedinou krajinou, ktorá na svoje vojenské psy akosi pozabudla.

B. Šedová

ŠTĚPÁNEK, K. – MINAŘÍK, P.: ČESKO-SLOVENSKÁ LIDOVÁ ARMÁDA NA RÝNU. Praha : NAŠE VOJSKO, spol. s r. o., 2007, 348 s.

Určujúcou črtou studenej vojny, ako fenoménu druhej polovice minulého storočia, bolo bipolárne systémové usporiadanie sveta založené na presadzovaní mocenských záujmov najsilnejších štátov bývalej protihitlerovskej koalície. Studená vojna vznikla predovšetkým ako spor vízií o povojnové usporiadanie Európy, ale postupne nadobudla globálny charakter. Bola zápasom totálnym, v ktorom sa obidve strany, Západ aj Východ, v dlhodobej perspektíve usilovali o úplnú porážku protivníka.

Československá republika mala, s ohľadom na svoju geografickú polohu v strede Európy a na rozhraní oboch táborov, veľký vojensko-strategický význam. Už krátko po

skončení druhej svetovej vojny sa ČSR stala dôležitým článkom nárazníkového pásma, ktorý Sovietsky zväz vytváral na svojej západnej hranici v podobe zmluvného systému dvojstranných spojeneckých väzieb ZSSR a štátov strednej a juhovýchodnej Európy. Mal zabezpečiť výhodnejšie podmienky na odvrátenie nebezpečenstva opätovného priameho ohrozenia sovietskeho územia zo strany Nemecka alebo iného „západného“ agresora. Po definitívnom rozpade protihitlerovskej koalície a súbežne s upevňovaním monolitného charakteru krajín sovietskeho bloku v ideologickej, politickej a hospodárskej oblasti sa rozširovala a prehľbovala aj ich vojensko-politická integrácia. V jej rámci sa vojensko-bezpečnostné záujmy jednotlivých štátov stále viac podriaďovali mocenským zámerom a cieľom sovietskej politiky. Spresňované plány moskovského generálneho štábu hodnotili územie ČSR predovšetkým ako dôležitý nástupový priestor pre potenciálnu vojenskú ofenzívu do západnej Európy. Československá armáda sa stala súčasťou prvého strategického sledu zoskupenia armád východného bloku, od roku 1955 Spojených ozbrojených síl Varšavskej zmluvy.

Sprístupnenie archívnych fondov ústredných orgánov čs. vojenskej správy historikom umožňuje postupne odhaľovať „tajomstvá“ pripravovaného vojnového účinkovania armády. Do diskusie o jej úlohách aktívne vstúpili tiež mnohí bývalí vyšší velitelia a štábni pracovníci. Patrí k nim aj plk. gšt. v. v. Karel Štěpánek, ktorý do roku 1969 vykonával funkciu náčelníka pracovnej skupiny tzv. operačnej sály Generálneho štábu ČSLA. Spolu s popredným českým vojenským historikom Pavlom Minaříkem pripravili publikáciu, v ktorej si za cieľ stanovili podať „pravdivé a nezkreslené informácie o najvýznamnejších otázkach výstavby Československé lidové armády po vstupe do Varšavskej zmluvy a o plánovanom použití této armády na evropském válčišti v šedesátých letech podle direktiv Generálního štá-

bu ozbrojených síl SSSR“, objasniť „*záměry, rizika a důsledky připravované jaderné války*“ a napokon poukázať na „*skutečné politicko-vojenské cíle Svazu sovětských socialistických republik, sledovaných sovětskou intervencí a následnou okupací Československa v roce 1968.*“

Knihy je členená na textovú a prílohovú časť. Textovú časť autori rozdelili, okrem úvodu a záveru, na štyri kapitoly a rozsiahle poznámky, ktoré dopĺňajú, konkretizujú alebo vysvetľujú uvádzané faktografické údaje. V úvodnej kapitole s názvom *Československá lidová armáda a Varšavská smlouva* stručne rozoberajú dva okruhy problémov: 1) vojensko-politické a vojensko-strategické dôsledky vzniku tohto paktu s dôrazom na vytváranie podmienok umožňujúcich presadzovanie mocenských cieľov Sovietskeho zväzu a 2) mechanizmus spracovania základných dokumentov o výstavbe a plánovanom použití čs. armády v súlade so zámermi a koncepciami Generálneho štábu ozbrojených síl ZSSR, ktorý ich aj schvaľoval. Obsah ďalšej kapitoly odzrkadľuje jej názov *Sovětská vojenská strategie v šedesátých letech dvacátého století*. Autori zdôrazňujú, že na prelome 50. a 60. rokov bola v ZSSR rozpracovaná tzv. stratégia hromadného odvetného jadrového úderu. V krátkom čase sa modifikovala na tzv. stratégiu predstihujúceho hromadného jadrového úderu, ktorej cieľom bolo predísť nepriateľovi v začatí bojovej činnosti, a to predovšetkým v hromadnom použití jadrových zbraní.

Ťažisko publikácie tvorí kapitola s názvom *Plánované použití Československé lidové armády na evropském válčišti*. Po stručnej charakteristike vojenskogeografickej polohy Československa sa tu autori sústreďujú na rozbor dokumentu „*Plán použití Československé lidové armády ve válce*“ z roku 1964. V širšom kontexte činnosti vojsk Varšavskej zmluvy v počiatočnom období vojny vymedzuje strategicko-operačnú úlohu československého frontu pri vedení útočnej operácie proti vojskám NATO. Autori venujú pozor-

nosť predovšetkým trom základným otázkam: 1) konfrontácii „očakávaného“ použitia vojsk NATO na európskom bojisku a ich skutočnej situácie so silami, ktoré v tomto priestore mohlo nasadiť velenie Spojených ozbrojených síl Varšavskej zmluvy, 2) zhodnoteniu úlohy, zámeru použitia a operačnej zostavy vojsk československého frontu a 3) príprave veliteľstva a štábu československého frontu na plnenie vojnovnej úlohy.

Okrem iného, dochádzajú k záveru, že sovietsky generálny štáb zámerne poskytoval veleniu čs. armády skreslené informácie o sile jednotiek NATO. Mali potvrdzovať „oprávnenosť“ jeho požiadaviek na zvyšovanie početného stavu a výzbroje vojsk ČSSR a súčasne aj „živiť“ pochybnosti o schopnosti československého frontu plniť stanovené úlohy, ktorými Generálny štáb ozbrojených síl ZSSR zakrýval úsilie presadiť rozmiestnenie časti vojsk Sovietskej armády v Československu. Podľa jeho dispozícií mal československý front po vzniku vojny uskutočniť útočnú operáciu na smere PRAHA – NÜRNBERG – ŠTUTGART – ŠTRASBURG – EPINAL – DIJON, pričom už na siedmy až ôsmy deň bojovej činnosti mal dosiahnuť čiaru LANGRES – BESANÇON. Na splnenie tejto úlohy boli do bojovej zostavy frontu predurčené prakticky všetky bojové sily a prostriedky ČSLA. Do zostavy frontu patrili tiež posilové sily a prostriedky vyčlenené zo Sovietskej armády. V priebehu operácie mal front podľa plánu uskutočniť 131 jadrových úderov. Príprava veliteľstva a štábu frontu na plnenie vojnových úloh sa vykonávala: 1) v rámci ČSLA, a to na operačno-taktickej úrovni (veliteľstvá a štáby vševojskových armád a leteckej armády) a strategicko-operačnej úrovni (poľné velenie MNO, tzn. frontové velenie) a 2) v rámci prípravy celého prvého strategického sledu armád Varšavskej zmluvy formou tzv. vojnových strategických hier, ktoré sa konali v poľskom meste Legnica a riadil ich sovietsky generálny štáb.

Záverečná kapitola s jednoduchým ná-

zvom *Srpen 1968* sa stručne zaoberá vojensko-politickými a vojenskými súvislosťami a dôsledkami intervencie vojsk Varšavskej zmluvy do Československa. Autori zdôrazňujú, že následným rozmiestnením sovietskych vojsk v ČSSR sa potvrdilo ich plánované použitie v stredoeurópskom priestore vojnovnej činnosti, vyrovnali sa hodnoty údernej sily vojsk Varšavskej zmluvy na južnom, tzn. „nürnbergskom“ útočnom smere s celkovými hodnotami údernej sily sovietskych vojsk v rámci celého hlavného európskeho strategického smeru BERLÍN – PARÍŽ a súčasne boli vytvorené podmienky na pripravované rozmiestnenie jadrovej munície na československom území.

Prílohy obsahujú kópiu rusky písaného originálu plánu použitia čs. armády z roku 1964, jeho český preklad s mapovou prílohou, údaje o zložení čs. armády a organizácii jej vyšších jednotiek v prvej polovici 60. rokov, fotografie a životopisy čs. vládných predstaviteľov a najvyšších funkcionárov armády v tom čase, ako aj viac ako sto fotografií bojovej techniky, výcviku a činnosti čs. armády a armád NATO.

Kniha K. Štěpánka a P. Minaříka je v textovej časti písaná strohým vojenským štýlom a so snahou o čo najhutnejšie vyjadrenie podstaty riešených otázok. Nezachádza do podrobností, čo nahrádza bohatosť poznámkového aparátu. Ten je doslova „nasýtený“ faktografickými údajmi a poskytuje čitateľom množstvo vojensko-politických a vojensko-odborných informácií. Publikácia je určená predovšetkým vojenským historikom a záujemcom o vojenskú históriu. Poodhalením úlohy, ktorú mala čs. armáda v prípade vojny plniť, však istotne zaujme aj širšiu verejnosť.

J. Štaigl

ŠTAIGL, J. – ŠTEFANSKÝ, M.: *VOJENSKÉ DEJINY SLOVENSKA VI.* (1945 – 1968). Bratislava : Magnet Press, 2007, 352 s.

Po vyše ako desaťročnej prestávke sa na knižný trh dostáva ďalší zväzok *Vojenských dejín Slovenska*, tentoraz šiesty v poradí. Z hľadiska chronologickej nadväznosti problematiky celého vedeckého projektu ide teda o diel, ktorý predbehol vydanie piateho zväzku, mapujúceho vojenské dejiny Slovenska v období druhej svetovej vojny.

Obsahom tohto zväzku je historický vývoj vojenstva na území nášho štátu v období rokov 1945 – 1968, t. j. období, ktoré nasledovalo po skončení najväčšieho a najkrvavejšieho ozbrojeného konfliktu v dejinách ľudstva. V širšom medzinárodnom kontexte predstavuje skúmaný časový úsek vojenskej histórie Slovenska prvú polovicu obdobia studenej vojny, charakteristického bipolárnym systémovým usporiadaním sveta vychádzajúcim z mocenského zápasu najsilnejších štátov protihitlerovskej koalície a ostrej ideologickej konfrontácie. Časovo je vymedzený koncom druhej svetovej vojny v Európe v lete 1945 a obnovením spoločného štátu Čechov a Slovákov na jednej strane a na strane druhej intervenciou vojsk členských štátov Varšavskej zmluvy do Československa v lete 1968, respektíve jej tragickými vojensko-politickými dôsledkami, ktoré sa prejavili krátko nato.

Problematika šiesteho zväzku zahŕňa z hľadiska vojensko-politického vývoja Slovenska a pôsobenia ozbrojených síl na jeho území mimoriadne zložité, dynamické a vnútorne značne rozporné obdobie. Historicky je vymedzené krátkou etapou obmedzeného demokratického vývoja, ukončeného osudným komunistickým prevratom vo februári 1948, nastolením totalitného komunistického režimu s jeho následným upevňovaním v podmienkach studenej vojny, poznamenaným jednak pevným začlenením Československa do vojensko-politických štruktúr východného bloku v máji 1955, ako aj existenciou krátkej etapy budovania komunizmu s ľudskou tvárou na jar 1968, ktorá viedla v konečnom dôsledku k „spojeneckej“ invázii a následnej tvrdej

normalizácii pomerov (nielen) v armáde. Uvedené širšie medzinárodné a vnútropolitické súvislosti a medzníky sú zvolené podľa významu pre vojenské dejiny Slovenska, majú podstatný vplyv na sledovanú tematiku a vytvárajú samotný rámec skúmania vojenskej problematiky v tomto období. Šiesty zväzok *Vojenských dejín Slovenska* sa ako prvý z doterajších výstupov celého projektu zaoberá časovým úsekom výlučne mierového vývoja slovenského národa a všetkých národností žijúcich na slovenskom teritóriu. Samozrejme, ak berieme do úvahy skutočnosť, že v sledovanom období Slováci neboli priamo vtiahnutí do vojnového, alebo iného ozbrojeného konfliktu a Slovensko sa nestalo dejiskom bojovej činnosti (výnimkou sú boje s banderovcami).

Zväzok je výsledkom dlhoročnej práce vedeckovýskumných pracovníkov bratislavského Vojenského historického ústavu, ktorých cieľom bolo poskytnúť vedecko-popularizačnou formou čo možno najkomplexnejší a najobjektívnejší prehľad o vojenských dejinách Slovenska v jednom z najkontroverzejších a najpohnutejších období našich národných dejín. Vymedzená téma patrila po celé desaťročia medzi tabuizované a ideologicky falšované a už len z tohto dôvodu možno označiť výsledok práce oboch autorov za prínosný a úctyhodný. Pri tvorbe zväzku stál navyše autorský kolektív pred zložitými metodickými a metodologickými otázkami. Ich zložitosť bola umocnená tým, že doposiaľ neboli dejiny obnovenej Čs. republiky dostatočne spracované, a že doposiaľ absentovala objektívna hĺbková analýza, ktorá by postihovala tendencie uvedeného dejinného vývoja v jeho kontinuite a diskontinuite. Nakoľko ani samotná úroveň spracovania jednotlivých stránok vojenského diania na Slovensku, ako aj vývoja slovenského národného prvkú v čs. ozbrojených silách v tomto období, nebola dostatočná, boli autori nútení vo väčšine prípadov spracovávať text na základe vlastných podkladových štúdií, či dokonca „synteti-

zovať“ priamo z archívnych materiálov. Pri spracovávaní jednotlivých kapitol predstavovalo najmä vymedzenie zodpovedajúceho pomeru medzi čs. a slovenským prvkom, respektíve špecifik a osobitostí vojenského diania na Slovensku v rámci spoločného štátu a jednotných ozbrojených zložiek, branných systémov a organizácií, komplikovaný problém. A práve preklenúť existujúci nedostatok publikácií venovaných slovenským povojnovým vojenským aspektom bolo jednou z hlavných ambícií tohto diela, ktorú sa autorom podarilo viac-menej úspešne naplniť.

Práca by rozhodne nemohla vyjsť bez hlbokého a poctivého štúdia archíválií uložených vo viacerých vojenských, či iných archívoch Slovenskej a Českej republiky. Cenným zdrojom pre autorov boli tiež diplomové, rigorózne a kandidátske dizertačné práce, spracované na vysokých vojenských školách bývalej čs. armády, nevyužitú nezostali ani monografie, štúdie a články s danou vojensko-historickou problematikou. Pomerne značná rozsiahlosť a zložitosť problematiky vojenských dejín Československa v povojnovom období si logicky vyžiadala usporiadanie štruktúry celého diela do štyroch hlavných kapitol (s viacerými podkapitolami), v ktorých je hlavný dôraz položený na vojensko-politické otázky. Tie zahrnovali širokú škálu problémov, vzni-

kom a vývojom armády (vrátane jednotlivých druhov vojsk) počnúc a otázkami jej vnútornej a vonkajšej funkcie končiac, nevynímajúc z toho problematiku materiálo-technického zabezpečenia armády, vojenskej vedy, otázky vojenskej výchovy a výcviku, školstva, života vojsk, či problematiku kľúčovej personálnej výstavby veliteľského, resp. dôstojníckeho zboru. Neobchádza ani otázku miesta a úlohy Slovenska v koncepciách a plánoch čs. generálneho štábu a vo vojensko-politických a vojenských väzbách sovietskeho bloku. Pohľad na vojenskú históriu Slovenska autori nesústredujú len na oblasť armády, aj keď táto, pochopiteľne, dominuje, ale pozornosť venujú aj otázkam súvisiacim s prehlbovaním militarizácie čs. spoločnosti. Všetky otázky boli skúmané a osvetľované na pozadí medzinárodno-politického postavenia Československa v rokoch 1945 – 1968 v kontexte jeho spojeneckých zmlúv a vzťahov. Na zvýšenie prehľadnosti a pútavosti šiesteho zväzku *Vojenských dejín Slovenska* je jeho textová časť vhodne doplnená ilustračným materiálom, s množstvom schém, tabuliek, mapiiek a grafických príloh. Súčasťou publikácie sú aj početné fotografie, ktoré neraz odľahčujú bohaté faktografické údaje textu. Vhodným doplnkom je aj zoznam najdôležitejšej odbornej literatúry a cudzojazyčné texty.

A. Maskalík

VOJENSKÁ HISTÓRIA

AUTORI ČÍSLA

Doc. PhDr. Pavol VALACHOVIČ, CSc., Filozofická fakulta Univerzity sv. Cyrila a Metoda, nám. J. Herdu 2, 917 01 Trnava

Mgr. Martin HURBANIČ, PhD., Filozofická fakulta UK, Šafárikovo nám. 6, 811 06 Bratislava

Mgr. Miroslav LYSÝ, PhD., Právnická fakulta Univerzity Komenského, Šafárikovo nám. č. 6, 811 06 Bratislava

PhDr. Vladimír SEGEŠ, PhD., Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

PhDr. Pavel MIČIANIK, M.A., Ústav vedy a výskumu Univerzity Mateja Bela, Cesta na amfiteáter 1, 974 01 Banská Bystrica

Doc. PhDr. Jozef BYSTRICKÝ, CSc., Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

Mgr. Róbert LAMOŠ, Macharova 3, 851 01 Bratislava

PhDr. Ján KORČEK, CSc., 7B Madeleine Court, North Lake Western Australia 6163

U P O Z O R N E N I E R E D A K C I E

Odovzdávanie rukopisov

Príspevky do Vojenskej histórie odovzdávajú, resp. posielajú zásadne na disketách v textových edito-
roch Word 6.0, Word 97, v iných len na základe dohovoru. **Poznámky je potrebné uvádzať pod čia-
rou, nie až za text štúdie.** K diskete je potrebné priložiť jeden tlačný exemplár príspevku. K štúdiu je
potrebné pripojiť resumé v rozsahu cca jednej strany a osobné údaje o autorovi: rodné číslo, adresu,
číslo účtu a telefonický kontakt a e-mail.

Rozsah príspevkov

Rozsah štúdií, vrátane poznámkového aparátu, by nemal presiahnuť 40 strán. Recenzie môžu byť
v rozsahu do 15 strán, anotácie maximálne do 3 strán. Počet strán sa počíta podľa počtu znakov
(1 800 znakov na stranu).

Poznámkový aparát a citovanie

Vzhľadom na platnosť STN ISO 690, ktorá obsahuje aj Národnú prílohu, je potrebné pri citáciách
rešpektovať aspoň jej základné zásady. Na uľahčenie citovania uvádzame niektoré vzory:

¹ VÁROŠ, M.: Posledný let generála Štefánika. Bratislava : International, 1994, s. 56.

² PEJSKAR, J., ed.: Poslední pocta : Památník na zemřelé československé exulanty v letech 1948 – 1981.
B. m. : Konfrontace, 1986, sv. 2., s. 118-121.

(v prameni neuvedené miesto vydania: bez miesta; podobne aj pri neuvedenom
vydavateľstve: b. v., roku: b. r.)

³ ŠPIRKO, D. – LUPTÁK, M.: Obrana bratislavského predmostia vo francúzsko-rakúskej vojne roku 1809.
In: Vojenská história, roč. 6, 2002, č. 1, s. 9-10.

⁴ DEIGHTON, L.: Blitzkrieg : Od Hitlerova nástupu po pád Dunkerque. Prel. Z. Kárník. Praha : Argo, 1994,
s. 85.

⁵ PEJSKAR, ref. 2, s. 97.

- v prípade, že v jednej poznámke sú uvedené dva pramene toho istého autora, v ďalších poznámkach
uvádzame aj prvé slová názvu prameňa: PEJSKAR, Poslední, ref. 2, s. 93.
- autor nemusí uvádzať mená všetkých pôvodcov citovaného diela (druhého, tretieho) alebo ak má ci-
tované dielo viacerých ako troch pôvodcov uvádzame: ŠPIRKO, D. a i. (a iní) alebo
ŠPIRKO, D. et al. (et alii)
- v prípade viacerých miest vydania, alebo názvov vydavateľstiev píšeme bodkočiarku alebo čiarku:
Praha; Bratislava : Argo; Concordia, 1999
- údaje v bibliografickom popise citovaného prameňa sa uvádzajú v jazyku prameňa až po údaj o roz-
sahu
- Skratkou pre označovanie strán alebo strany je s., ročníky časopisov a čísla zborníkov sa uvádzajú
arabskými číslicami. Pokiaľ sú dokumenty v edíciách číslované, je potrebné uvádzať okrem strán aj
číslo.
- pri odkaze na archívny prameň uvádzať skratky: f. (nie fond)
šk. (ako škatuľa, nie krabica)
č. j. (s medzerou)
VÚA-VHA Praha, f.; pozri tiež PEJS, O.: ...
Tamže, s. 8. (nie tamtiež)

Čísla poznámok v texte uvádzať indexovo: ⁴ nie: ⁴⁾/⁴⁾

Adresa redakcie: Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

tel.: 02/48 207713

E-mail: stanovam@mod.gov.sk

**Redakčná rada si vyhradzuje právo na základe vyžiadaných odborných posudkov roz-
hodnúť o uverejnení, prípadne vrátení príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevraca-
jú.**

OBSAH

Štúdie

VALACHOVIČ, Pavol: Markomanské vojny v českej a slovenskej odbornej literatúre	3
HURBANIČ, Martin: Avarské vojsko počas obliehania Konštantínopola	16
LYSÝ, Miroslav: Uhorská šľachta a protihusitské vojny.....	39
SEGEŠ, Vladimír: Organizácia, výzbroj a taktika vojska kráľa Mateja Korvína.....	55
MIČIANIK, Pavel: November 1942 – najkrvavejší mesiac slovenskej Zaisťovacej divízie	70

Dokumenty a materiály

BYSTRICKÝ, Jozef: Zápisky kpt. Viliama Pavloviča z Ruska (30. X. 1943 – 5. IV. 1944)	95
LAMOŠ, Róbert: Dokument o činnosti Kampfgruppe Peiper počas Ardenskej ofenzívy v decembri 1944.....	127

Múzejníctvo

VALACHOVIČ, Pavol: Múzeum modelov v Paríži (<i>Musée des plans-reliefs</i>)	144
KORČEK, Ján: Armádne múzeum Západnej Austrálie	150

Recenzie

<i>Vojak v poli alebo opísanie zážitkov Jána Ignatyho, nateraz učiteľa a notára filiálnej evanjelickej cirkvi a obci Rovnianskej, predtým dvadsaťšesť rokov unteroficiera v slávnom cisársko-kráľovskom barón Kienmajerskom ôsmom husárskom regimente (Pavol Valachovič).....</i>	168
RAMONET, Ignacio: <i>Fidel Castro. Biografía a dos voces. (Peter Száraz)</i>	171

Anotácie, a glosy.....	177
-------------------------------	-----

INHALT

Studien

VALACHOVIČ, Pavol: Markomannische Kriege in der tschechischen und slowakischen Fachliteratur.....	3
HURBANIČ, Martin: Die awarische Armee während Belagerung von Konstantinopel ...	16
LYSÝ, Miroslav: Der ungarische Adel und die gegenhussitischen Kriege	39
SEGEŠ, Vladimír: Organisierung, Bewaffnung und Taktik des Heeres von Mattias Corvinus	55
MIČIANIK, Pavel: November 1942 – der blutigste Monat der slowakischen Sicherungsdivision	70

Dokumente und Materialien

BYSTRICKÝ, Jozef: Die Anmerkungen der Kapitän Viliam Pavlovic aus Russland.....	95
LAMOŠ, Róbert: Ein Dokument über die Tätigkeit der Kampfgruppe Peiper während der Ardener Offensive im Dezember 1944.....	127

Museumswesen

VALACHOVIČ, Pavol: Models Museum in Paris.....	144
KORČEK, Ján: Das Militärmuseum von Westaustralien	150

Rezensionen	168
--------------------------	-----

Annotationen, Glossen	177
------------------------------------	-----

CONTENTS

Studies

VALACHOVIČ, Pavol: Marcomannic wars in Czech and Slovak literature	3
HURBANIČ, Martin: The Avars' army during the siege of Constantinople.....	16
LYSÝ, Miroslav: Hungarian aristocracy and anti-Hussite wars.....	39
SEGEŠ, Vladimír: Organization, armaments and the army tactics of the army of Matthias Corvinus	55
MIČIANIK, Pavel: November 1942- the most tragic month of the Slovak Covering division.....	70

Documents and Materials

BYSTRICKÝ, Jozef: Memoirs of the revolt in 1943-44 of the captain Viliam Pavlovič	95
LAMOŠ, Róbert: The document of the activity of Kampfgruppe Peiper during Ardens offensive in December 1944	127

Museology

VALACHOVIČ, Pavol: The Museum of Models in Paris	144
KORČEK, Ján: The Army museum in the West Australia	150

Reviews	168
----------------------	-----

Annotations, glossed	177
-----------------------------------	-----

Vojenská história 3/2007

Časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo

Vydáva Vojenský historický ústav v Bratislave
V spolupráci s Ministerstvom obrany SR

Editor a šéfredaktor: doc. PhDr. Jozef Bystrický, CSc.

Výkonná redaktorka: Mgr. Mária Stanová

Grafická úprava: Dušan Babjak

Redakčná rada: PhDr. Igor Baka, PhD., PhDr. Michal Barnovský, DrSc., PhDr. Valerián Bystrický, DrSc., PhDr. František Cséfalvay, CSc., mjr. Mgr. Miloslav Čaplovič, PhD., PhDr. Viliam Čičaj, CSc., PhDr. Vojtech Dangel, CSc. (podpredseda), PhDr. Marián Hronský, DrSc., Mgr. Peter Kralčák, plk. Dr. Jaroslav Nižňanský, PhD., PhDr. Vladimír Segeš, PhD. (predseda), PhDr. Jan Štaigl, CSc., doc. PhDr. Pavol Valachovič, CSc.

Vychádza štyrikrát ročne.

Rozširuje Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

Kontaktné emailové adresy: sedova@mod.gov.sk
stanova@mod.gov.sk

Tel. kontakt: +421/2/4820 7713, 4820 7703

Fax: + 421/2/48207719

Schválené do tlače dňa: 1. 10. 2007

Registračné číslo 1713/97

Nepredajné

ISSN 1335-3314

Tlač: OPZ HS MO SR, Kutuzovova 8, Bratislava

Na obálke: Pešiak rakúsko-uhorskej spoločnej armády s plnou poľnou podľa predpisu z roku 1888

VOJENSKÁ HISTÓRIA